

Cijfers die Spreken 2008

Melkveehouderij

alfa

accountants en
adviseurs

De ondernemende mens *centraal*

Inhoudsopgave

Deel 1: Analyse

De resultaten samengevat	8
Melkveehouderij in 2007	9
De melkveehouderij tot 2020	15

Deel 2: Thema-artikelen

Investeren: wat levert het op?	25
Bewerkingskosten uitgelicht	29
Werken aan winst in de melkveehouderij	33
Grondloos boeren, hoe doe je dat?	37

Deel 3: Overzichten

Overzicht 1 Ontwikkeling van de bedrijfsstructuur	42
Overzicht 2 Ontwikkeling van de technische resultaten	43
Overzicht 3a Ontwikkeling van het resultaat, gemiddeld bedrijf	44
Overzicht 3b Ontwikkeling van het resultaat, 25% grootste bedrijven	45
Overzicht 4a Ontwikkeling van het saldo, gemiddeld bedrijf	46
Overzicht 4b Ontwikkeling van het saldo, 25% grootste bedrijven	47
Overzicht 5 Ontwikkeling van de continuïteit en financieringspositie	48

Voorwoord

Geachte lezer,

Hoe heeft volgens Alfa de Nederlandse melkveehouder geboerd in 2007 en wat is daaruit te leren voor de koers in de komende jaren? In *Cijfers die Spreken*, editie 2008, staan de financieel-economische effecten centraal als de belangrijke bakens voor het bedrijfsbeleid. Het zijn objectieve feiten, geschikt voor zowel evaluatie van de bedrijfsvoering als voor leerpunten voor de toekomst.

Naast het financieel-economische rendement zijn we erg benieuwd naar het beeld achter de cijfers. Met de beleving van de ondernemer erbij wordt het verhaal écht interessant. Is het resultaat naar wens en zijn vooraf bepaalde

doelstellingen gehaald? En, hoe zijn de verwachtingen de komende jaren en met welke uitdagingen?

Een analytische onderbouwing is belangrijk om te bepalen in welke mate de resultaten zijn toe te schrijven aan de prijs- en hoeveelhedenverhoudingen, het inspelen op de markt of de wijze van veeverzorging, de arbeidsorganisatie of een uitgekende mechanisatie, bijvoorbeeld. Landbouw is sterk afhankelijk van het weer en, net als andere sectoren, van trends. Ieder seizoen zet opnieuw de toon. Het jaar 2007 werd gekenmerkt door uitzonderlijke droogte in het voorjaar, overvloedige neerslag in de zomer en een zacht najaar. Ongekende prijsstijgingen van melk deden de stemming in de sector goed.

De markt is ons nu gunstig gezind, maar we moeten er beducht voor zijn dat dit kan omslaan.

Hoe nu verder? Uitdagingen aangaan en weerbaar zijn tegen tegenslagen. Dat vraagt een goede inschatting van ontwikkelingen en lef om door te zetten met de doelstellingen scherp in het vizier. Wij doen ons best u daarbij van dienst te zijn met een heldere schets van de uitgangspositie en door het vervolgtraject met u in kaart te brengen. Daarbij baseren wij ons op ervaringen en cijfers uit de praktijk. Dit is uitgemond in de editie Cijfers die Spreken 2008 met financieel-economische analyses, aansprekende artikelen en het interview met de heren Endendijk. In hen herkennen wij ondernemers

die, om melkveehouder te zijn én te blijven, op eigen wijze hun doelen verwezenlijken.

In gesprekken en bijeenkomsten zullen de onderwerpen van deze uitgave aan de orde komen. Reacties en suggesties zijn bijzonder welkom. Wij wensen u veel leesgenoegen.

Namens Alfa,

Sybren Miedema
Lid hoofddirectie

Deel 1
Analyse

De resultaten samengevat

Melkveehouderij in 2007:

- Het melkquotum in eigendom groeide gemiddeld met 5 procent tot 623.500 kilogram.
- De melkproductie per koe steeg met 3,8 procent naar 8.690 kilogram meetmelk.
- Het resultaat steeg met 27.000 euro, gemiddeld werd er 55.000 euro verdiend.
- Door een 19,6 procent hogere melkprijs en 16,3 procent hogere voerkosten, steeg het saldo naar 27,13 euro per 100 kilogram meetmelk.
- De kritieke melkopbrengst bedroeg in 2007 28,95 euro per 100 kilogram meetmelk, er resteerde 6,40 euro marge.
- De gemiddelde hoeveelheid lang vreemd vermogen steeg met 5,8 procent tot 554.900 euro oftewel 0,89 euro per kilogram meetmelk.

De 25 procent grootste bedrijven:

- Groeiden met 9,2 procent in omvang, twee keer zo hard als gemiddeld.
- Produceerden 610.500 kilogram meetmelk per VAK.
- Realiseerden een saldo van 27,03 euro per 100 kilogram meetmelk, vergelijkbaar met het gemiddelde.
- Het schaaffect in de niet-toege-rekende kosten is gering, het voor-deel per 100 kilogram meetmelk is

slechts 2,5 procent ten opzichte van gemiddeld.

- Investeerden 120 procent meer in grond en gebouwen ten opzichte van 2006.
- Molken 680 kilogram meetmelk per koe meer dan gemiddeld met nagenoeg dezelfde voerkosten.
- Het schaalvoordeel in de bewerkingskosten per 100 kilogram meetmelk bedraagt ongeveer 15 procent ten opzichte van gemiddeld.

De melkveehouderij tot 2020:

- Drie scenario's zijn bekeken: het basis-scenario, het regionalisatie-scenario en het liberalisatie-scenario.
- Afhankelijk van het scenario wordt het prijsverloop grilliger.
- Het bedrijfsresultaat bij regionalisatie vertoont een stijgende trend.
- In het liberalisatie-scenario daalt gemiddeld genomen het bedrijfsresultaat, waarbij de risico's voor een individueel bedrijf aanzienlijk toenemen.
- De marge in het basis en regionalisatie-scenario ontwikkelt zich positief.
- Volledige liberalisatie zal op termijn leiden tot een neerwaartse correctie in de factorkosten voor grond en arbeid.
- Grote bedrijven worden meer kwetsbaar in een liberalisatie-scenario.
- Flexibiliteit behouden in de kostenstructuur is van belang.
- Risicomanagement gaat een belangrijkere rol spelen dan voorheen. 📌

De analyse onderbouwd

Wat zijn de belangrijkste ontwikkelingen in het afgelopen jaar geweest?

En wat is het perspectief voor individuele melkveebedrijven bij verschillende beleidsscenario's tot en met het jaar 2020? Deze onderwerpen komen aan bod in het eerste deel van Cijfers die Spreken 2008. De eerste vraag beantwoorden we met behulp van gegevens uit het Bedrijfs Analyse Systeem (BAS) van Alfa. Een grote steekproef van zuivere melkveebedrijven, met gegevens uit de jaren 2003-2007 is geanalyseerd. De resultaten daarvan vindt u in overzichten 1 tot en met 5. Ditmaal bijzondere aandacht voor de grotere bedrijven.

Het effect van verschillende beleidsscenario's op het perspectief van melkveebedrijven onderzocht Alfa in een studie die in samenwerking met Wageningen Universiteit werd uitgevoerd. Vanuit literatuur zijn risico's en prijsniveaus ingeschat. Met behulp van een prijsrisico-model is berekend wat de effecten van drie verschillende beleidsscenario's op het bedrijfsresultaat van het individuele melkbedrijf zijn, bij ongewijzigd beleid van een melkveebedrijf. Op basis van deze Cijfers die Spreken willen we graag de discussie over de toekomst van de melkveehouderij met u aangaan.

'The sky is the limit' Melkveehouderij in 2007

Het jaar 2007 is er een om optimistisch van te worden. De melkprijzen stegen, de voerkosten en andere kostenposten stegen echter ook. Uiteindelijk is er toch een positief effect op het saldo, resultaat én marge te zien. In dit artikel belichten we de ontwikkelingen uit de gemiddelde cijfers van het bedrijvenbestand van Alfa én van de 25 procent bedrijven met de grootste melkproductie.

De groei van het melkveebedrijf zet onverminderd door. Gemiddeld zijn de bedrijven met 30.000 kilogram meetmelk gegroeid. De 25 procent grootste bedrijven molken in 2007 90.000 kilogram meer ten opzichte van 2006. Relatief gezien groeien grotere bedrijven bijna tweemaal zo hard (9,2 procent tegenover 4,9 procent). Ook de intensiteit van de bedrijven neemt weer toe. Daarbij balanceren bedrijven gemiddeld gezien op het randje van mestafvoer, terwijl de grote bedrijven daar royaal overheen schieten met 16.500 kilogram per hectare.

Voervoorziening en productiviteit

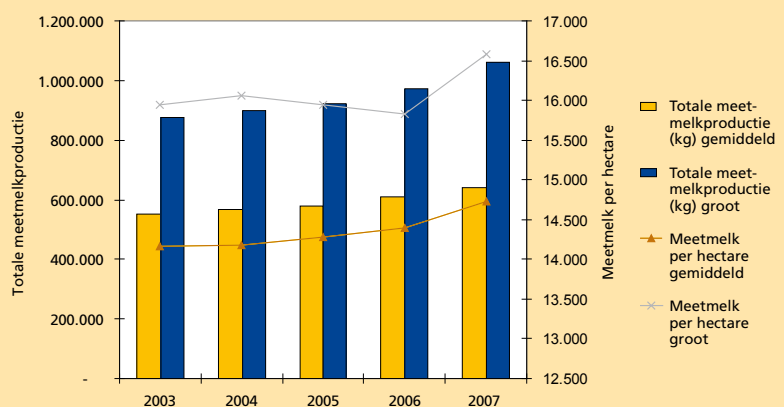
Het voorjaar van 2007 was warm en droog, de zomer was kwakkelen. Toch was de voederwinning stukken beter dan in het jaar 2006. Samen met efficiënt voergebruik, mede als gevolg van hoge krachtvoerpreisen, is in 2007 meer van de benodigde VEMmen van het eigen land gehaald (figuur 2). Chapeau, dat is de eerste winst. Het melkvee doet het trouwens prima op dat rantsoen, want de meetmelkproductie is wederom gestegen. En dit

ondanks het feit dat aan het einde van het jaar al het vee is aangehouden om van de hoge melkprijs te profiteren.

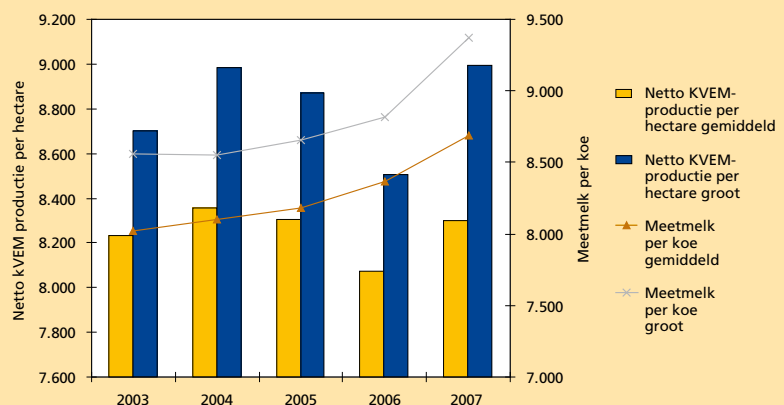
De bedrijven groeien, het aantal beschikbare handen en uren niet meer. Dat betekent een verhoging van de arbeidsproductiviteit en dus een verlaging van de bewerkingskosten per kilogram melk (figuur 3). Per volwaardige

*'Grote bedrijven
groeien tweemaal
zo hard'*

Figuur 1: schaal en intensiteit

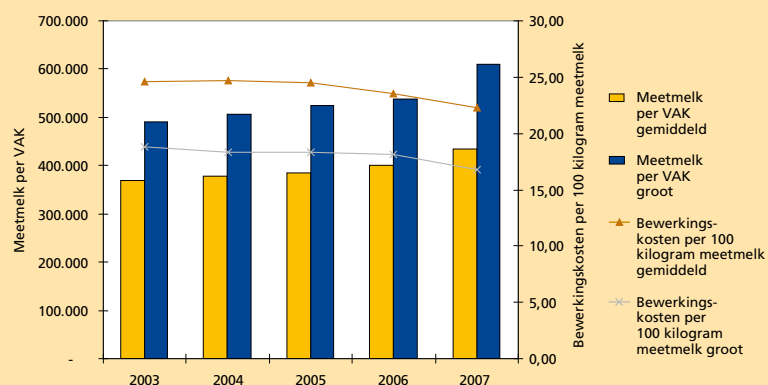

Figuur 2: productiviteit

Figuur 3: arbeidsefficiëntie en bewerkingskosten

arbeidskracht (VAK) wordt gemiddeld 434.000 kilogram meetmelk gemolken. Bedrijven die bij de 25 procent grootste behoren, halen 610.000 kilogram per VAK. Hier zitten duidelijk schaalvoordelen, wat tot uitdrukking komt in fors lagere bewerkingskosten per kilogram meetmelk. Nu bestaat het grootste gedeelte van deze bewerkingskosten uit berekende kosten. Kijkend naar de betaalde bewerkingskosten, dan zit daar een marginaal voordeel voor de grotere bedrijven. Meer hierover leest u in het artikel over bewerkingskosten.

Tabel 1: saldo melkvee per 100 kilogram meetmelk

	2005 (in euro's)	2006 (in euro's)	2007 (in euro's)	Vershil 2007 t.o.v. 2006 (in %)
Melkopbrengsten	30,35	29,52	35,33	20
Omzet en aanwas	3,22	3,04	2,67	-12
Overige opbrengsten	0,39	0,33	0,20	-39
Krachtvoerkosten	4,29	4,61	5,43	18
Overige voerkosten	1,06	1,16	1,28	10
Kosten melkvee	2,43	2,48	2,71	9
Kosten grasland en voedergrassen	1,61	1,59	1,66	18
Saldo melkvee	24,57	23,06	27,13	18

Verbeterd saldo

De efficiëntieverbetering ten aanzien van de voer- en melkproductie heeft, samen met de gestegen melkprices, gezorgd voor een beter saldo. Voor een saldo van 27 cent moeten we terug de geschiedenis in.

Tabel 1 laat zien dat de omzet en aanwas fors is gedaald. Dit wordt enerzijds veroorzaakt door slechte kalverprices en daarnaast door een lager vervangingspercentage. Er is gemiddeld minder melkvee verkocht, waarschijnlijk vanwege de gunstige melkprice. De kos-

Tabel 2: bedrijfsresultaat per 100 kilogram meetmelk

	2005 (in euro's)	2006 (in euro's)	2007 (in euro's)	Vershil 2007 t.o.v. 2006 (in %)
Bedrijfssaldo	29,22	29,00	32,75	13
Niet toegerekende kosten	10,19	10,05	10,61	6
Beschikbaar voor Huur, Afschrijving, Rente en Resultaat (HARR)	19,03	18,95	22,14	17
Pacht/huur/lease	1,78	1,79	1,49	-17
Afschrijving melkquotum	4,65	4,58	4,15	-9
Afschrijving grond, gebouwen en installaties	2,21	2,06	1,45	-30
Afschrijving machines en werktuigen	2,05	2,00	1,92	-4
Betaalde rente	3,41	3,60	4,58	27
Resultaat uit normale bedrijfsvoering	4,93	4,91	8,53	26

ging over de hele linie, uitgezonderd betaalde arbeid, nutsvoorzieningen en eigendomslasten. De mestafzetkosten beginnen te tellen. Bedroeg deze kostenpost in 2005 nog 0,03 cent per liter, in 2007 moet al 0,17 cent per liter worden gereserveerd. Absoluut gezien is dat gemiddeld 1.019 euro. Het beleid laat geen ruimte om steeds duurdere kunstmest te vervangen door dierlijke mest. De 25 procent grootste bedrijven realiseren schaalvoordelen op het niveau van niet-toegerekende kosten. Dat voordeel lijken ze echter kwijt te raken. De niet-toegerekende kosten op de grote bedrijven zijn in 2007 namelijk opgelopen tot 10,35 euro. Dat is ten opzichte van het gemiddelde bedrijf een voordeel van slechts 2,5 procent.

ten zijn in de volle breedte toegenomen, de krachtvoerkosten het meest. Het saldo per 100 kilogram meetmelk is op de 25 procent grootste bedrijven vergelijkbaar met het gemiddelde. Op saldo-niveau zijn dus geen noemenswaardige schaalvoordelen te bekennen. De grotere massa zorgt absoluut gezien wel voor ruim een ton meer saldo melkvee.

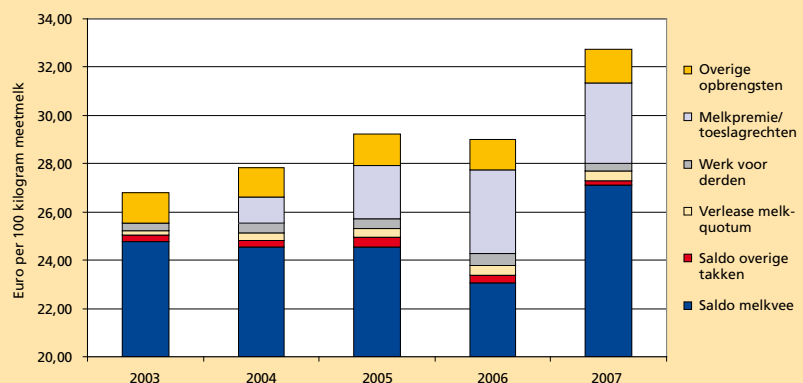
'Schaalvoordeel valt tegen'

Figuur 4 geeft het gemiddelde bedrijfs-saldo van alle bedrijven. De stijging van het bedrijfssaldo wordt voornamelijk veroorzaakt door de stijging van het saldo melkvee. Ook hier geldt dat grotere bedrijven zo'n twee procent lager scoren dan hun gemiddelde collega.

Verdubbeling bedrijfsresultaat

Tabel 2 geeft een overzicht van de vaste kosten en het bijbehorende bedrijfsresultaat. De niet-toegerekende kosten zijn met zes procent toegenomen. Dit wordt veroorzaakt door een kostenstij-

Figuur 4: bedrijfssaldo per 100 kilogram meetmelk

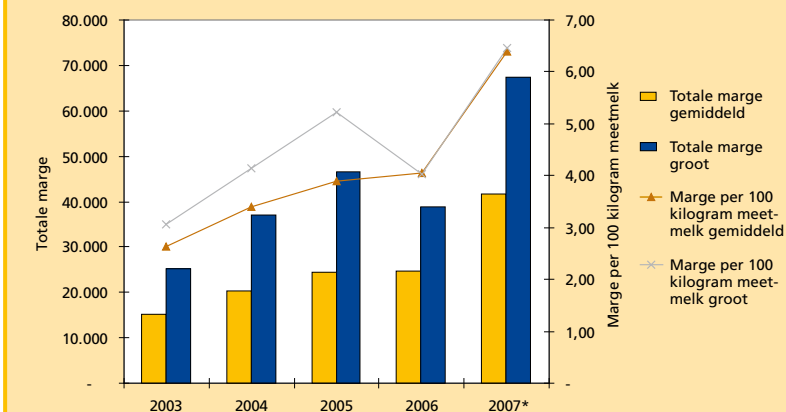

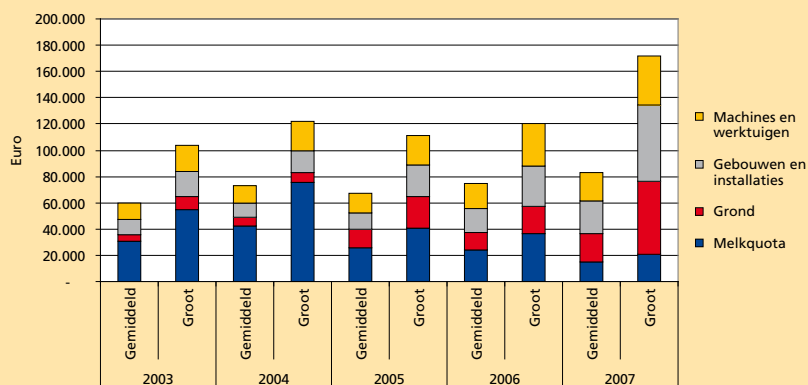
In 2005 bedroeg het verschil nog ruim negen procent. Het bedrag beschikbaar voor huur, afschrijving, rente en resultaat (HARR) is met zeventien procent toegenomen. De HAR-lasten zijn afgenomen door dalende afschrijvingen. De betaalde rente is wel gestegen. Dit komt door extra financiering van gemiddeld 30.000 euro en een stijging van het rentepercentage met 0,3 procent. Uiteindelijk resteert 8,53 euro per 100 kilogram meetmelk, ofwel ruim 55.000 euro totaal, bijna een verdubbeling ten opzichte van 2006. De grote bedrijven realiseren 8,41 euro per 100 kilogram meetmelk, totaal ruim 88.000 euro. Dat is meer dan twee keer zoveel.

Het resultaat mag dan verdubbeld zijn, de marge is dat niet. De marge van uw bedrijf bepalen we door van de kasstroom (resultaat + afschrijvingen) de lopende verplichtingen af te halen (vervangingsinvesteringen, privébestedingen, belastingen en aflossingen). Er resteert dan bijna 42.000 euro, ofwel 6,39 euro per 100 kilogram meetmelk. Voor de 25 procent grootste bedrijven is dit ruim 67.000 euro. De dip in de marge in 2006 is ontstaan doordat de onttrekkingen toenamen, terwijl de

Figuur 5: marge

Figuur 6: investeringen

kastroom niet meegroeide. Dit effect was sterker voor de grotere bedrijven, omdat vooral de privéonttrekkingen en aflossingen op deze bedrijven toenamen. Van 2006 naar 2007 zijn deze nauwelijks toegenomen, maar de kasstroom wel.

Meer grond- en stalinvesteringen

Geld moet rollen. In 2007 is meer geïnvesteerd dan ooit. Gemiddeld is er voor ruim 80.000 euro geïnvesteerd. De grote bedrijven besteedden het dubbele. Er heeft een verschuiving plaatsgevonden van quotum naar andere activa. Met name grond en gebouwen zijn de laatste jaren populair. De gedachte is dat ruimte in plaats van quotum het schaarse goed wordt

in de toekomst. Daarbij komt dat afgelopen jaar met evenveel geld zo'n anderhalf keer meer quotum kon worden gekocht. In die stal en op die grond zal wel moeten worden verdiend. Meer daarover kunt u lezen in het artikel over investeringen.

Al met al was 2007 een goed jaar. Zodanig goed dat de Belastingdienst misschien weer om de hoek komt kijken. De beperking van de afschrijving op gebouwen helpt daar niet bij. Toch betekent dit dat in 2007 goed geboerd is. Gefeliciteerd. Kijken wat 2008 gaat doen. 🍀

Door: Christien Ondersteijn

Perspectief bij verschillende beleidsscenario's

De melkveehouderij tot 2020

Meer risico's nemen gaat gepaard met hogere winstkansen. Tegelijkertijd wordt de kans groter dat het kwartje de andere kant op valt. Het lijkt er op dat de toekomst, naast de productierisico's, meer prijsrisico brengt. Kijk naar de recente schommelingen in de melkprijs. Wie had tot vorig jaar kunnen vermoeden dat de uitbetaalde melkprijs zo'n vlucht zou nemen? Aan de andere kant kan de prijs ook weer onder druk komen staan. Melkveehouders moeten in de toekomst rekening houden met een grilliger prijsverloop. Dit artikel gaat in op de bedrijfseconomische effecten in verschillende beleidsscenario's.

Toekomstscenario's

In grote lijn zijn er drie mogelijke manieren waarop de zuivelsector zich gaat ontwikkelen. Of we gaan door op de ingeslagen weg; dat wil zeggen, handhaving van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) en de markthervormingen. Of het liberalisatieproces zet door; hierbij is de markt het enige sturingsmechanisme en wordt beleid slechts gebruikt om de negatieve gevolgen voor bijvoorbeeld milieu op te vangen. Of de onderhandelingen binnen de World Trade Organisation (WTO) lopen op niets uit en productie en consumptie richten zich volledig op de interne EU-markt. Ontwikkelingen op het gebied van bevolkingsgroei, macro-economie, consumentengedrag, klimaatverandering en technologie worden in alledrie de scenario's gelijk verondersteld. De knoppen die bediend worden, zijn vooral beleidsmatig van aard: (Europees)

landbouwbeleid, handelsakkoorden (WTO) en milieubeleid.

Prijsverwachtingen

Bij elk van de scenario's horen prijsniveau's en prijsrisico's. We hebben een schatting gemaakt van de trends en de risico's van prijzen voor melk, vee, voer, en mestafzet. Deze schattingen zijn gebaseerd op Europees onderzoek, 'Scenar 2020'¹. De rente is gelijkgesteld in de drie scenario's en de bedrijfsto-

slag loopt in het basis-scenario terug tot 75 procent in 2020. In het liberalisatie-scenario wordt de toeslag in 2013 afgeschaft, in het regionalisatie-scenario blijft deze onveranderd bestaan.

Om de tabel te verduidelijken is in figuur 1 een voorbeeld gegeven van de melkprijsverwachting in de verschillende scenario's. Het is duidelijk te zien dat de prijzen voor melk in verschillende scenario's verschillende richtin-

¹ Scenar 2020 – Scenario study on agriculture and the rural world, European Communities 2007

Scenario's

- Het **basis-scenario** veronderstelt dat de huidige beleidskoers wordt doorgetrokken naar de toekomst. De (interne) marktbescherming neemt af, er komt overeenstemming over het EU-voorstel in de lopende WTO-onderhandelingen en de GLB-afspraken leiden tot een lagere bedrijfstoelag, meer geld voor plattelandsontwikkeling en consistent milieubeleid.
- Het **regionalisatie-scenario** is gericht op een sterke interne markt en sociaal beleid. Er wordt geen overeenkomst bereikt in WTO-verband en er blijft sprake van interne marktregulering. Tevens wordt de milieuwetgeving verder aangescherpt.
- Het **liberalisatie-scenario** gaat uit van open markten met een minimum aan overheidsbemoeienis. Alle beschermende maatregelen voor de zuivelsector vallen weg, evenals de directe inkomensondersteuning. Milieueisen zijn minder stringent, zodat deze de concurrentiekracht van de bedrijven in een vrije wereldmarkt niet aantasten.

Tabel 1: relatieve prijsniveaus en prijsrisico's in de verschillende scenario's

		Scenario's		
		Basis	Regionalisatie	Liberalisatie
Melk en voer	Prijsniveau	••	•••	•
	Prijsrisico	••	•	•••
Vee en vlees	Prijsniveau	••	•••	•
	Prijsrisico	••	••	••
Mest	Prijsniveau	••	•••	•
	Prijsrisico	••	•••	•

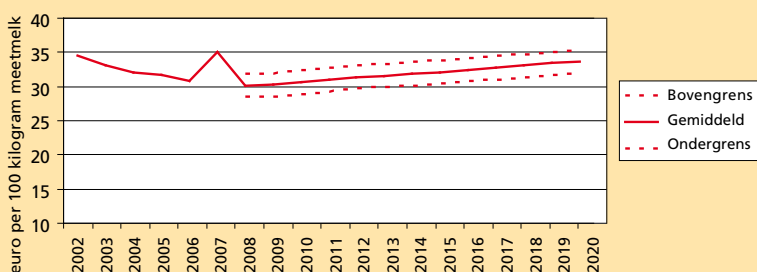

Figuur 1: melkprijsinschatting voor drie scenario's

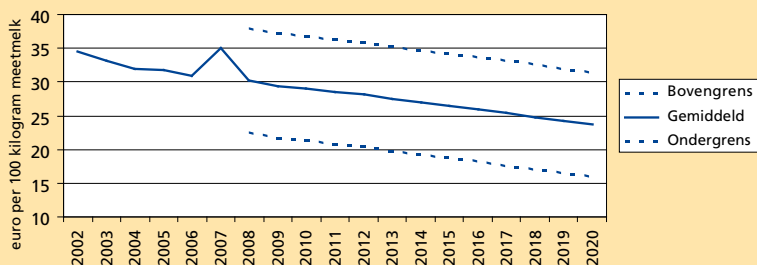
a. basis-scenario

b. regionalisatie-scenario

c. liberalisatie-scenario

gen opgaan. Het basis-scenario vertoont een voorzichtige stijging. Dit komt overeen met verwachtingen van het OECD en FAO, twee internationale instanties die jaarlijks de 'Agricultural Outlook' uitbrengen. Zij veronderstellen dat de prijspiek van de afgelopen hete herfst en warme winter deels veroorzaakt zijn door tijdelijke invloeden. Tegelijkertijd zijn er structurele veranderingen op de wereldmarkt gaande die de komende tien jaar de melkpreizen boven historische niveaus houden. Dit is ook voor 2008 de verwachting. In deze studie is echter uitgegaan van de gemiddelde verwachting, ook voor 2008. Regionalisatie laat een iets sterkere stijging van de prijs zien.

Dit onder invloed van de sterkere marktregulering. Dit effect is ook zichtbaar voor de verschillende kostenposten. Liberalisatie gaat gepaard met een forse prijsdaling met name door het wegvallen van elke vorm van ondersteuning en regulering van de markt. Dat wordt produceren voor de wereldmarkt en haar prijzen. Ook het risico (de band tussen de stippellijnen) behorend bij de liberalisatieprijs is groot. Het kan vriezen en het kan dooien. Het risico in de andere scenario's is duidelijk kleiner. Ter illustratie is de historische, uitbetaalde melkprijs in figuur 1 opgenomen, waarbij de piek van 2007 direct opvalt. Voor de prijzen van voer, vee, vlees en mest zijn eveneens ver-

wachtingen omtrent het niveau en het risico opgesteld.

Gevolgen voor gemiddeld bedrijf

Wanneer we voor een gemiddeld Alfa-bedrijf (van 2006) een begroting maken, dan ontstaat het beeld zoals weergegeven in figuur 2. Uitgangspunt is dat er geen veranderingen in bedrijfsopzet zijn. Het bedrijf wordt doorgerekend met de hiervoor genoemde prijsverwachtingen. Het bedrijfsresultaat vóór belasting in het basis-scenario loopt van het huidige niveau terug naar onder de 10.000 euro rond 2014. Dit wordt veroorzaakt door stijgende kosten voor voer, mestafzet en rente. Door de afschaffing van het melkquotum in 2015 en het wegvallen van de afschrijving die daarmee gepaard gaat, stijgt het resultaat met het afschrijvingsbedrag, zo'n 30.000 euro.

'Risico's afhankelijk van beleid'

Het regionalisatie-scenario veronderstelt dat het melkquotum, of een vergelijkbare vorm van productie-beheersing, in stand blijft, inclusief de kosten die daarmee samenhangen. Het bedrijfsresultaat vertoont een stijgende trend als gevolg van een geleidelijk oplopende voerwinst. Omstreeks 2009 en 2014 is door aanscherping van het mestbeleid een toename in de mestafzetkosten voorzien.

De melkprijsdaling in het liberalisatie-scenario heeft zijn weerslag op het bedrijfsresultaat, dat vanaf 2012 onder de nulgrens duikt. Dit is vooral een gevolg van het compleet wegvallen van de bedrijfstoelag na 2013, het jaar ervoor nog goed voor ruim 16.000 euro aan inkomen. Evenals in het basis-scenario vallen, door afschaffing van

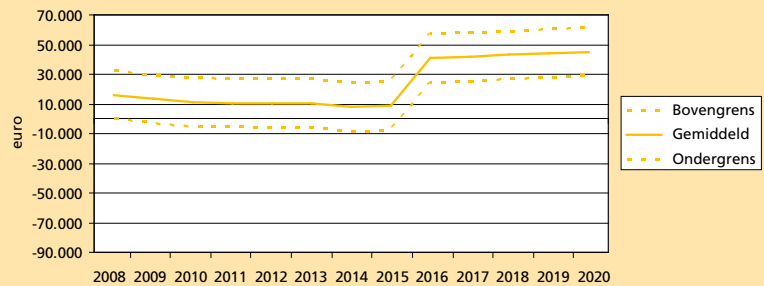
het melkquotum, de afschrijvingslasten weg. Het bedrijfsresultaat stijgt hierdoor, maar blijft wel negatief.

'Liberalisatie nadelig voor Nederland'

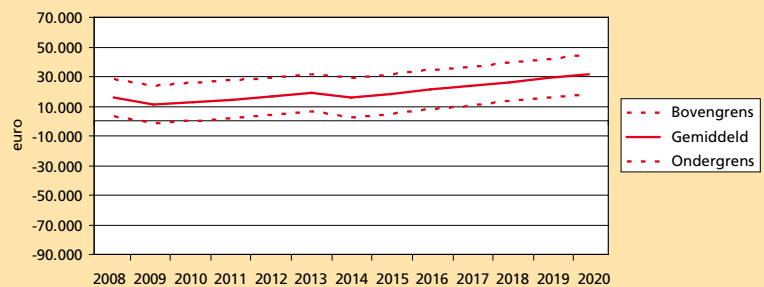
Het risico van schommelingen in het bedrijfsresultaat blijkt uit de ruimte tussen de stippellijnen die de onder- en bovengrens weergeven. In 90 procent van de gevallen wordt een resultaat behaald dat tussen beide stippellijnen ligt. In het regionalisatie-scenario is de bandbreedte het kleinst. Over de jaren heen zullen de resultaten een vrij constant verloop hebben, zonder al te grote uitschieters. Het basis-scenario vertoont iets meer variatie. De ondergrens ligt tot 2015 onder de nulgrens. Het risico van een negatief bedrijfsresultaat is de eerstkomende jaren aanwezig, maar wordt kleiner in de loop der jaren. In het liberalisatie-scenario zijn grote schommelingen in het resultaat te verwachten. Een vrije wereldmarkt is beduidend minder voorspelbaar dan een gereguleerde markt. Door de grote variatie kan in gunstige

Figuur 2: bedrijfsresultaat voor drie scenario's

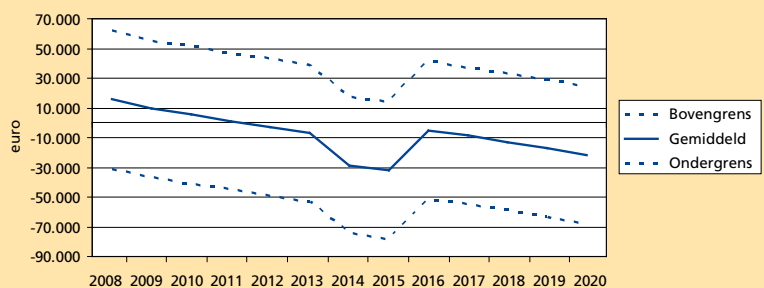
a. basis-scenario

b. regionalisatie-scenario

c. liberalisatie-scenario

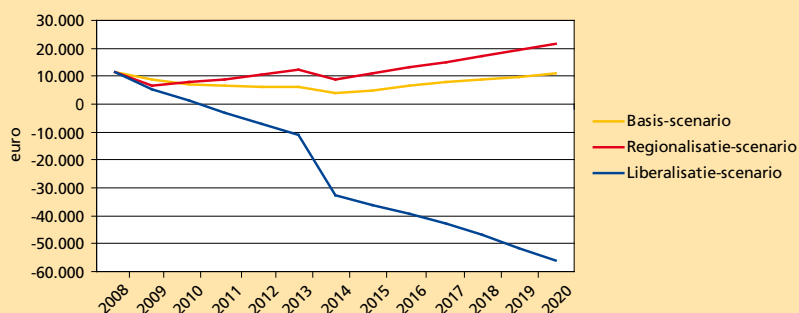

jaren nog een goede boterham worden verdiend. Echter, het resultaat in het liberalisatie-scenario ligt dan nog altijd niet veel hoger dan, of zelfs beneden het gemiddelde resultaat in de beide andere scenario's. De gevol-

gen van tegenvallende jaren laten zich raden. De meeste bedrijven zullen dit in de huidige opzet niet lang kunnen volhouden. In een dergelijk scenario moet dit effect hebben op de factorprijzen voor land en arbeid.

Het risico van het te behalen bedrijfsresultaat is een resultante van de afzonderlijke prijsrisico's voor melk, voer, vee, vlees en mest. Schommelingen in de melkprijs bepalen voor 85 procent of een bedrijf al dan niet in de rode cijfers belandt. Het effect van het rentetarief op het bedrijfsresultaat, door extra financieringskosten of spaaropbrengsten, is eveneens goed zichtbaar. Risico's in voer-, vee en mestafzetzprijzen zijn de komende jaren van minder belang. Mestafzet wordt naar de toekomst toe wel belangrijker, het belang voor een gemiddeld bedrijf blijft marginaal.

Figuur 3: marge in de verschillende scenario's

Tabel 2: drie bedrijfstypes

	Gemiddeld bedrijf	Groot bedrijf	Intensief bedrijf
Oppervlakte gras	35,81	53,50	30,75
Oppervlakte maïs	6,90	11,30	6,15
Meetmelkproductie	608.715	972.759	691.828
Meetmelk per koe	8.350	8.717	8.989
kVEM-productie per hectare	8.050	8.844	10.447

Marge

Figuur 3 toont de verwachtingen van de marge voor de drie scenario's. Het risico is voor de marge gelijk aan het risico voor het resultaat, omdat de posten die de marge bepalen (kasstroom minus vervangingsinvesteringen, aflossingen en privé-onttrekkingen) wel aan inflatie maar niet aan risico onderhevig zijn. De marges in het basis- en regionalisatie-scenario zijn, net als het

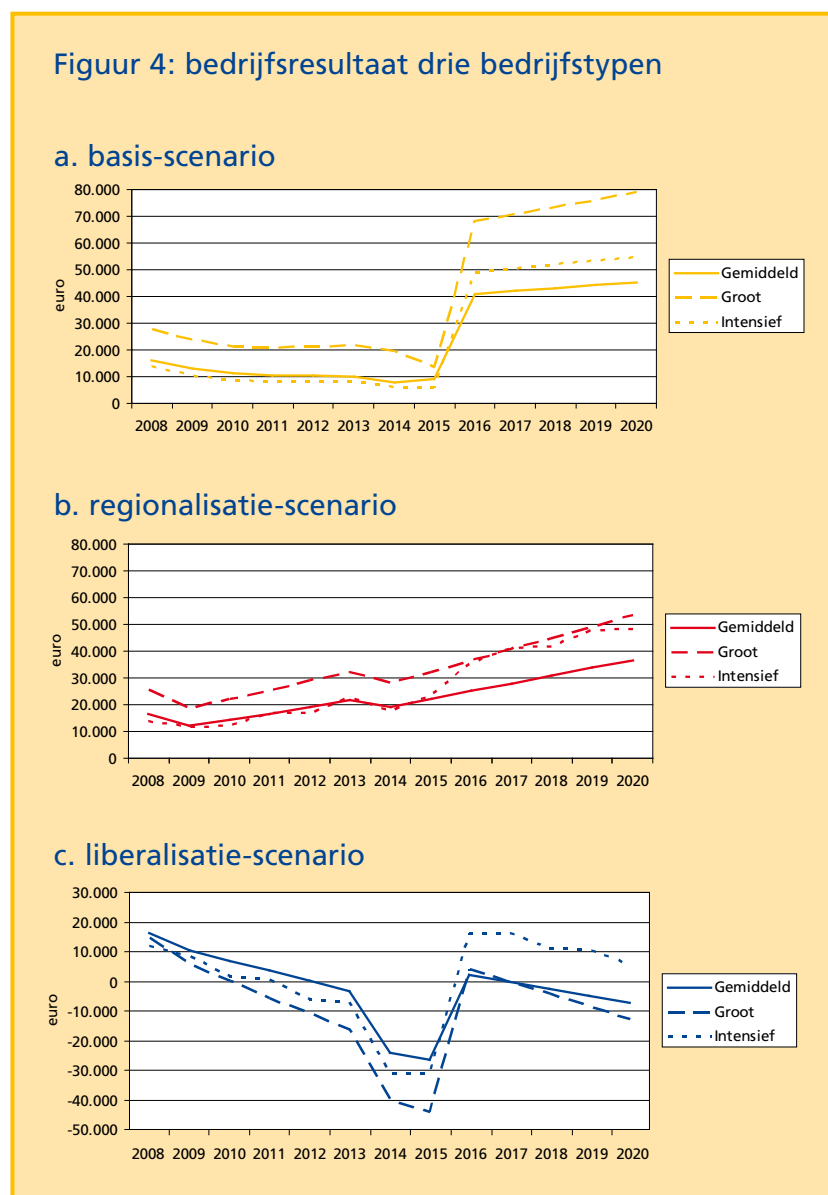
bedrijfsresultaat, gemiddeld genomen positief. Deze scenario's bieden dus voor het huidige bedrijf voldoende perspectief. Dit is anders bij liberalisering. Het resultaat is al dusdanig negatief dat de lopende verplichtingen niet betaald kunnen worden uit de kasstroom. Hier moet dus rigoreus iets veranderen in factorprijzen, bedrijfsopzet en technologische ontwikkeling, wil de melkveehouderij in Nederland een reële bedrijfstak blijven. Voor de andere twee scenario's geldt dat positieve resultaten van invloed (kunnen) zijn op een stijging van de factorprijzen, met name grond.

'Liberalisatie leidt tot aanpassing factorprijzen'

Groter of intensiever?

Tot nu toe was het gemiddelde Alfa-bedrijf het uitgangspunt. Het ligt voor de hand dat de uitkomsten verschillend zullen zijn voor ondernemingen met een andere bedrijfsopzet. Daarom is gekeken hoe de scenario's uitpakken voor een bedrijf met een bovengemiddelde omvang (945.000 kilogram gebruiksquotum) en voor een intensief bedrijf (18.750 kilogram meetmelk per hectare). Deze cijfers zijn gebaseerd op de 25 procent grootste en 25 procent meest intensieve bedrijven in de Alfa-database. Tabel 2 geeft kort een beschrijving van het bedrijf weer, figuur 4 toont de resultaten vóór belasting van de bedrijfstypen in de verschillende scenario's.

Wat direct opvalt, is dat het bedrijfsresultaat van het grote bedrijf structureel op een hoger niveau ligt, behalve in het liberalisatie-scenario. De omvang van de melkproductie en

daarmee samenhangende melkproducties, zorgen voor een gunstig bedrijfsresultaat in absolute zin, uitgaande van het basis- of regionalisatie-scenario. Volledige liberalisatie maakt deze grote bedrijven echter meer kwetsbaar voor een melkprijzdaling. Dit effect is ook zichtbaar in bijvoorbeeld Australië en Nieuw-Zeeland, waar de resultaten van bedrijven in 2007 prima zijn geweest. In de jaren ervoor draaiden bedrijven juist flinke negatieve marges die moesten worden aangevuld met inkomen buiten het bedrijf.

Alert blijven en anticiperen

Er spelen momenteel tal van (politieke) ontwikkelingen die grote invloed hebben op het perspectief van de melkveehouderij. Onzekerheid over de Europese zuivelhervorming, de toekomst van het gemeenschappelijk landbouwbeleid en de uitkomst van de WTO-onderhandelingen bijvoorbeeld, brengen de nodige risico's met zich mee. Als ondernemer doet u er goed aan om op de hoogte te zijn van deze ontwikkelingen. Het is echter moeilijk al deze ontwikkelingen te vertalen naar concrete verwachtingen omtrent de stijging of daling van

prijzen. Welke kant het opgaat, is op dit moment niet te voorspellen. We hebben in dit artikel geprobeerd u een zo compleet mogelijk inzicht te geven in de gevolgen van drie mogelijke scenario's.

'Flexibiliteit in kostenstructuur nodig'

De manier waarop de EU nu omgaat met het landbouwbeleid en voorzichtig liberaliseert, lijkt nog niet zo gek voor de melkveehoudende ondernemer. De resultaten en marges zijn positief en de risico's kleiner dan wanneer we alle trossen los gooien en de landbouw overgeven aan de grillen van de vrije markt. Regionalisatie is een scenario waarbij weer handelsblokken ontstaan. Dit heeft waarschijnlijk een prijsopdrijvend effect voor de factorprijzen waardoor de resultaten gedrukt worden en ook consumentenprijzen stijgen. Voor een exporterend land als Nederland, met een intensief grondgebruik, is dit waarschijnlijk een ongunstig scenario.

Voor u als individu met een bedrijf in een onzekere markt geldt dat het wellicht verstandig is voorlopig enige flexibiliteit na te streven als u daartoe de kans heeft. Het aandeel vaste kosten is in verhouding tot de variabele kosten de afgelopen jaren flink toegenomen. Dit betekent dat bedrijven steeds minder flexibel worden in hun kostenstructuur en zich vastleggen met dure grond, stallen en quotum. Deze investeringen gelden voor de lange termijn, enige voorzichtigheid bij begroten en investeren biedt flexibiliteit in de toekomst. 🌐

Risico's beheersen

Welke kant het ook opgaat, er bestaat onzekerheid over de bandbreedte van de mogelijke prijzen. Risico is kans maal het effect. De kans is niet bekend en alleen maar te schatten. Dat de variatie toeneemt ten opzichte van het verleden lijkt buiten kijf. Het effect verschilt per bedrijfstype en dat betekent voor de verschillende bedrijfstypes een andere risicostrategie. Hoge bomen vangen immers veel wind. Wat betreft risicomangement staan de volgende opties voor u open:

- Vermijden (dat betekent ander werk zoeken)
- Behouden (goede en slechte rendementen compenseren)
- Afwentelen van risico's (hedgen/contracten afsluiten/de BV in)
- Schade beperken (preventief: managementrapportages bieden u snel inzicht in het wel en wee van uw bedrijf. Curatief: stoppen met melken als de prijzen slecht zijn en 'even' wat anders gaan doen)
- Verzekeren (ondernemersrisico's verzekeren is, zeker bij grote onzekerheid, nagenoeg onbetaalbaar)

Door: Christien Ondersteijn en Jeroen van den Hengel

Deel 2
Thema-artikelen

Rendementen uit het verleden bieden geen garantie voor de toekomst

Investeren: wat levert het op?

Investeren in je bedrijf is en blijft een uitdaging. Stilstand is, op lange termijn, vaak achteruitgang. Op een sigarendoos, rekenmachine of computer is vooraf te bepalen of de investering de verwachte verbetering van het resultaat geeft. Op basis van deze berekening beslist u: wel of niet investeren? Alfa heeft de investeringen van de afgelopen jaren op een rij gezet en bekeken hoeveel en waarin er werd geïnvesteerd. Bovendien is beoordeeld wat het effect was op het rendement en de kasstroom van het bedrijf. De resultaten leest u in dit artikel.

De investeringen hebben we onderverdeeld in grond, vervangingsinvesteringen en uitbreidingsinvesteringen. In de periode 2002 tot en met 2006 is gemiddeld het meeste geïnvesteerd in quotum, stallen en vee (zie tabel 1). Oftewel, er is met name geïnvesteerd in uitbreiding van de omzet. Opvallend daarbij is dat 'slechts' 45 procent van de bedrijven de afgelopen vijf jaar heeft geïnvesteerd in uitbreiding. Dit ondanks de geluiden in de sector over het 'moeten' uitbreiden vanwege de krimpende marges. Gemiddeld werd 86.000 euro per investering gestoken in uitbreiding. De investeringen in grond lijken op het eerste gezicht niet hoog. Specifiek kijkend naar de grondkopers (16 procent in de afgelopen vijf jaar), is het gemiddelde bestedingsbedrag bijna 56.000 euro.

Rendement

De aankoop van grond is in de meeste gevallen te duur, dat hoeft Alfa u niet

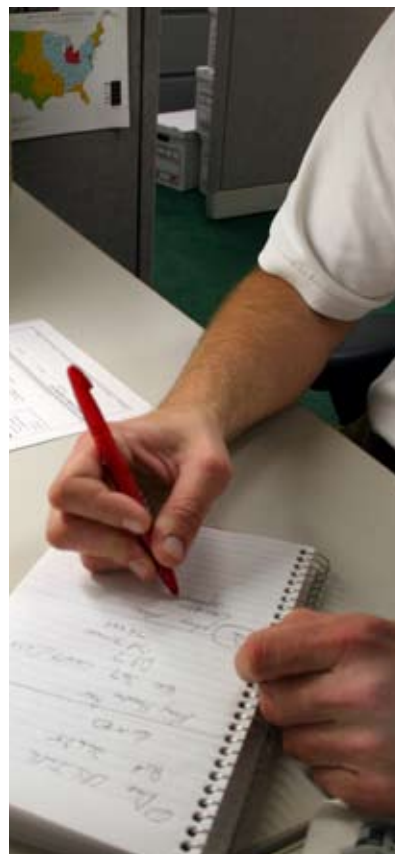
Tabel 1: investeringen door melkveebedrijven (2002-2006)*

	Gemiddelde	Gemiddelde per investering	% investeerders t.o.v. totaal
Grond	8.535	55.789	16
Vervangingsinvesteringen	18.067	19.826	91
- machines en werktuigen	13.472	15.944	85
- gebouwen en installaties	4.595	16.073	29
Uitbreidingsinvesteringen	38.079	85.920	45
- quotum	29.857	73.894	41
- gebouwen en installaties	7.183	49.852	14
- vee	1.190	3.250	29
Totaal investeringen	64.832	70.523	92

* Kijk voor een overzicht van de investeringen op jaarbasis in de overzichten van deze Cijfers die Spreken.

voor te rekenen. Ook vervangingsinvesteringen leveren geen extra inkomsten op. Deze doet u om uw bedrijf up-to-date te houden. De uitbreidingsinvesteringen zijn daarom het meest interessant om te bekijken. Die investeringen moeten immers leiden tot meer omzet. Alfa beoordeelt daarvoor het bedrag dat per 100 euro investering extra beschikbaar komt voor huur, afschrijving, rente en resultaat (beschikbaar voor HARR). Van dit geld moeten vervolgens de lasten worden voldaan die de uitbreiding met zich mee brengt, zoals afschrijving, uw eigen extra arbeid en rente. Wanneer die lasten van het bedrag extra beschikbaar voor HARR worden afgetrokken, blijft over het berekende netto rendement per 100 euro investering.

In tabel 2 ziet u welk gemiddeld gerealiseerde extra bedrag beschikbaar voor HARR en welk netto rendement een investering in quotum en gebouwen

Tabel 2: bruto en berekend netto rendement van uitbreidingsinvesteringen 2002-2006 per 100 euro investering

	Melkquotum	Gebouwen	Totaal
Extra beschikbaar voor HARR	12,2	1,6	9,2
Extra kosten			
Afschrijving	12,5	3,3	9,7
Rente	2,5	2,5	2,5
Berekend netto rendement	-2,8	-4,2	-3

heeft opgeleverd. De volgende uitgangspunten stonden hierbij centraal: afschrijving van quotum in acht jaar en stallen in dertig jaar. Het benodigde kapitaal voor de investering, of dat nu uw eigen vermogen of dat van de bank is, wordt in de berekening vergoed met vijf procent rente over het geïnvesteerde bedrag, dat is 2,5 procent over het gemiddeld geïnvesteerd vermogen.

'Netto-rendement van uitbreiding negatief'

Het nettorendement van de uitbreidingsinvestering in de laatste jaren is negatief geweest. Ook al genereerde de uitbreiding een groter volume en daardoor een grotere omzet en een extra bedrag beschikbaar voor HARR, per eenheid is het netto rendement gedaald. Hierbij zijn geen kosten gerekend voor uw eigen extra arbeid.

Kasstroom

In het voorgaande is vooral gekeken naar rendement. Er kan ook gereedeerd worden vanuit de kasstroom: daarvan moeten aflossingen, rente en privé-uitgaven worden betaald. Stel, de uitbreiding van quotum en stallen worden volledig gefinancierd. De aflossing wordt bepaald aan de hand van de ruimte die daarvoor beschikbaar is, de netto kasstroom is dan nul. Hierbij wordt ervan uitgegaan dat u uw privé-uitgaven van de andere liters, dus niet de uitbreidingsliters, heeft betaald.

Tabel 3 laat zien dat het bedrag dat beschikbaar is voor aflossingen minder is dan voor de afschrijving (zie tabel 2). Gevolg is dat bij de investering in melkquotum de aflossingstermijn (tien jaar) langer is dan de afschrijvingstermijn (acht jaar). Voor stallen geldt zelfs een negatieve kasstroom ook al zou u niet aflossen. Dat de aflossings- en afschrijvingstermijn ver uiteen lopen betekent dat u de uitbreiding wel heeft kunnen betalen uit uw kasstroom, maar dat uw vermogensvor-

Tabel 3: bruto en berekende netto kasstroom van uitbreidingsinvesteringen 2002-2006 per 100 euro investering

	Melkquotum	Gebouwen	Totaal
Extra beschikbaar voor HARR	12,2	1,6	9,7
Extra uitgaven			
Aflossing (jaren)	10	-	14
Aflossing (bedrag)	9,7		7,2
Rente (gemiddeld over de looptijd van de lening)	2,5	2,5	2,5
Berekende netto kasstroom	0	- 0,9	0

ming onder de uitbreiding te lijden heeft gehad. Op de balans ziet u namelijk na acht jaar bijvoorbeeld geen quotum meer staan bij uw bezittingen, terwijl aan de schuldenzijde nog wel vreemd vermogen voor dit quotum op de balans staat. Dit betekent dat de afschrijving ten koste van uw eigen vermogen is gekomen.

In tabel 4 ziet u de werkelijk gerealiseerde extra kasstroom en extra besparingen (rendement - privé uitgaven) per 100 euro investering voor de afzonderlijke investeringscategorieën en voor de totale investeringen. Besparingen zijn wat u van het rendement na verrekening van de privé-uitgaven werkelijk aan het eigen vermogen toevoegt. Quotum levert voor de kasstroom een voordeel op in de praktijk. De aannahme van volledige financiering en dus rente-uitgaven en aflossing blijkt in de praktijk niet op te gaan. Aanschaf van quotum werd dus in veel gevallen vanuit het eigen vermogen gefinancierd. Investerings in gebouwen hebben een negatief effect gehad op de kasstroom, deze worden in de regel namelijk wel gefinancierd met vreemd vermogen. Ook wordt er op afgelost, gezien het feit dat de werkelijk gerealiseerde kasstroom lager is dan de berekende. Bezien naar de totale investeringen geldt een positief effect. Vol die stal dus, anders is deze niet te betalen.

De uitbreidingsinvesteringen leiden tot negatieve extra besparingen, ontsparingen dus. Uw eigen vermogen heeft, zeker in de eerste jaren na de investeringen fors te lijden gehad onder de uitbreidingsinvesteringen.

Let wel: het betreft hier het rendement vanuit de bedrijfsvoering en niet het rendement als gevolg van waarde-stijgingen. Deze waarde-stijgingen kunnen een stukje negatief rendement compenseren. Een waarde-stijging komt

echter pas vrij als u verkoopt. Tot die tijd zult u het moeten doen met wat u verdient in uw bedrijf.

Investeringsrisico's in beeld

Redeneren vanuit kasstroom (aflossingen) of rendement (afschrijvingen) zijn nauw verbonden maar kunnen tot verschillende investeringsbeslissingen leiden. Wanneer de investering in waarde daalt zoals melkquotum of stallen, zal de waardedaling minimaal terugverdiend moeten worden met de extra winst die de investering oplevert. Op uw rekening moet u minimaal het geld van de ontwaarding ontvangen. Als dit niet plaatsvindt, en dat gebeurt een aantal jaren achter elkaar, dan betekent dat een onrendabele investering. Het kan zijn dat u er niets van merkt, vooral als de aflossingen lager zijn dan de afschrijvingen. De aflossingen aan de bank kunnen immers netjes worden betaald. Uiteindelijk komt het rende-

ment van een investering pas in beeld als de kasstroom in de knel komt. En dat is de omgekeerde wereld.

'Kasstroom en rendement vooraf becijferen'

Zeker bij meer onzekere prijsvorming van melk in de toekomst is het zaak de ontwikkeling van kasstroom én rendement, en dus de risico's van een investering, vooraf te becijferen. Onzekerheid blijft, maar uw vermo-

gensopbouw bij verkoop of overdracht zal tegelijkertijd meer aan uw verwachtingen voldoen. Eigen vermogen is op het moment van verkoop of overdracht het verschil tussen de opbrengst van de bedrijfsmiddelen en de schulden die u uit heeft staan. In de landbouw is dit opgebouwde eigen vermogen uw pensioenvoorziening en dus wel iets om rekening mee te houden. U heeft toch ook nog wensen genoeg als u stopt met melken?! 🍌

Door: Christien Ondersteijn en Kees van Drimmelen

Tabel 4: werkelijk gerealiseerde kasstroom en besparingen 2002-2006 per 100 euro investering

	Quotum	Gebouwen	Totaal
Extra kasstroom	8	-4,2	4,6
Extra besparingen	-4,4	-8,5	-5,3

Efficiency bepalend voor kostprijs

Bewerkingskosten uitgelicht

Een efficiënte organisatie van uw melkveebedrijf is van groot belang. Gemiddeld bepalen de bewerkingskosten veertig procent van de bedrijfs-economische kostprijs van melk. De variatie van 12 tot 38 euro per 100 kilogram meetmelk geeft aan dat er grote verschillen tussen bedrijven bestaan. Alfa is geïnteresseerd in factoren die van invloed zijn op de hoogte van de bewerkingskosten. Daarom heeft Alfa, samen met Wageningen Universiteit, een onderzoek onder 266 melkveebedrijven uitgevoerd. Conclusie: niet de bedrijfsstructuur maar het management is doorslaggevend voor het eindresultaat!

Het begrip bewerkingskosten is te omschrijven als 'alle kosten die samenhangen met de bewerking van het bedrijf ten behoeve van de verzorging van het vee en de productie van voer en melk'. Daaronder vallen kosten voor loonwerk, machines en werktuigen en (eigen) arbeid. Om bedrijven die veel uitbesteden of juist veel in eigen beheer doen goed te kunnen vergelijken, worden ook de arbeidskosten nader bekeken. Die zijn deels betaald en deels berekend door het aantal gewerkte uren te vermenigvuldigen met een reëel uurtarief.

Grote variatie

In tabel 1 zijn de gemiddelde bewerkingskosten van de onderzochte groep bedrijven weergegeven. Als we de cijfers bekijken zien we een grote variatie. De kosten variëren tussen 12 en 38 euro per 100 kilogram meetmelk. Een groot deel daarvan bestaat uit arbeid.

Tabel 1: opbouw bewerkingskosten

	Absoluut	Per 100 kilogram meetmelk
Betaalde arbeid	2.812	0,42
Loonwerk	12.394	2,01
Onderhoud & verzekering machines & werktuigen	16.882	2,82
Afschrijving machines en werktuigen	8.687	1,44
Rente machines en werktuigen	2.937	0,49
Bewerkingskosten exclusief eigen arbeid	43.712	7,18
Arbeidskosten ondernemer	80.926	14,29
Arbeidskosten meewerkende gezinsleden	2.103	0,38
Bewerkingskosten	126.740	21,84
Voerkosten (ter vergelijking met bewerkingskosten)	34.809	5,77

We hebben voor de helderheid de betaalde en berekende kosten gesplitst. Gemiddeld wordt 7,20 euro per 100 kilogram melk uitgegeven. Ter vergelijking: de voerkosten lagen gemiddeld op 5,80 euro per 100 kilogram meetmelk. Wordt ook de eigen ingezette arbeid meegenomen, dan komen de totale bewerkingskosten uit op 21,85 euro per 100 kilogram meetmelk, 70 procent daarvan bestaat uit arbeid.

Bepalende factoren

Waarom haalt het ene bedrijf nu een beter resultaat dan het andere? We belichten daarbij drie hoofdgroepen die de bewerkingskosten beïnvloeden: de bedrijfsstructuur, strategische keuzes en managementkeuzes. Ten eerste de bedrijfsstructuur. Een veel gehoord argument is dat de ligging van het bedrijf, grondsoort en verkaveling veel invloed heeft op de bewerkingskosten. Bij de strategische keuzes staat de overweging tussen eigen mechanisatie

of uitbesteden van werkzaamheden centraal. Op de meeste gezinsbedrijven is het werk in de stal vaak volledig in eigen beheer, naarmate een bedrijf groeit wordt vaak meer geautomatiseerd of vaker een betaalde arbeidskracht ingezet. Ook in het veldwerk staat een melkveehouder steeds vaker voor de keuze: doe ik het zelf of laat ik het doen? En de arbeidsinzet? Is die wel efficiënt en levert dat ook wat op? Ook de keuze voor beweiden of opstallen speelt een rol. De belangrijkste factoren zijn naar relatief belang weergegeven in tabel 2.

Efficiënt werken loont

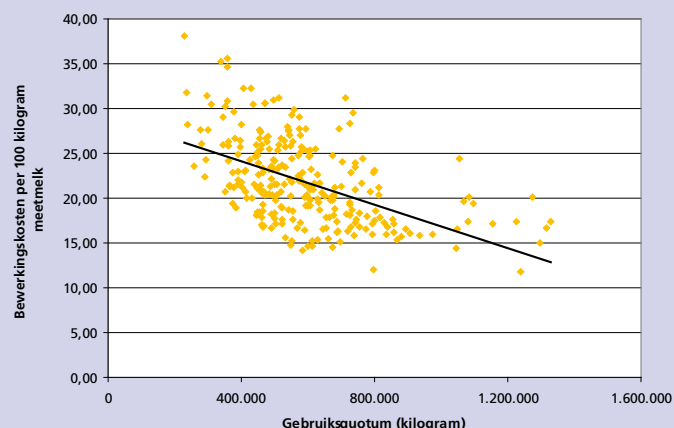
Arbeidsefficiency is het belangrijkste bij het realiseren van goede bewerkingskosten. Hoe hoger de productie per arbeidskracht, des te lager de bewerkingskosten per 100 kilogram meetmelk. Voor deze groep bedrijven geldt dat 10.000 kilogram extra melk per volwaardige arbeidskracht (VAK) de bewerkingskosten met ongeveer 2,65 euro per 100 kilogram meetmelk doet dalen. Daarnaast geldt: groter is beter. Uit de analyse blijkt dat de grotere bedrijven structureel lagere bewerkingskosten per 100 kilogram meetmelk realiseren (figuur 1).

Tabel 2: relatief belang en effect op bewerkingskosten*

Relatief belang*	Maatregel	Effect op totale bewerkingskosten per 100 kilogram meetmelk
1. Arbeidsefficiency	+ 10.000 kg meetmelk / VAK	- 2,60
2. Bedrijfs grootte	+ 100.000 kg melkquotum	- 0,62
3. Uitbesteden versus eigen mechanisatie	Uitbesteden	-1,10
4. Summerfeeding versus onbeperkt weiden	Omschakelen naar Summerfeeding	+2,00
5. Melkrobot versus melkstal	Omschakelen naar melkrobot	+2,00

* Hierbij is het uitgangspunt dat alle overige omstandigheden gelijk blijven.

Figuur 1: effect bedrijfs grootte op bewerkingskosten per 100 kilogram meetmelk

Tabel 3: (in)efficiënte bedrijfsvoering, eigen mechanisatie en uitbesteders

	Efficiënt	Inefficiënt	Eigen mechanisatie	Uitbesteden	Gemiddeld
Bewerkingskosten	20,30	23,37	23,28	20,41	21,84
Loonwerkkosten	1,17	2,80	1,08	3,00	2,01
Machinekosten	3,61	5,70	6,10	3,55	4,75
Voederoppervlak (ha)	40,00	43,28	41,71	42,91	42,00
Gebruiksquotum (kg)	561.845	610.095	555.397	633.276	590.625
Melkkoeien	68,80	71,33	69,51	74,59	71,0
Meetmelk per koe (kg)	8.375	8.707	8.182	8.705	8.487
Melkquotum per hectare (kg)	14.162	14.428	13.640	15.137	14.347
Meetmelk per VAK	394.610	410.626	378.238	437.022	405.407

'Summerfeeding' verhoogt de bewerkingskosten, ten opzichte van onbeperkte weiden. Zaken zoals grondsoort, het aandeel huiskavel en ook de regio waarin een bedrijf ligt, blijken geen noemenswaardige invloed op de bewerkingskosten uit te oefenen.

Zelf doen of uitbesteden?

Bedrijven die veel werk uitbesteden blijken efficiënter te werken dan bedrijven die veel in eigen beheer uitvoeren (tabel 3). Gemiddeld genomen zijn de uitbesteders groter en intensiever. Er wordt efficiënter gewerkt, gemiddeld produceren ze namelijk 60.000 kilogram meetmelk per VAK meer dan de 'eigen beheer bedrijven'. Er is echter een categorie die het nog beter doet dan de uitbesteders: de

groep efficiënte bedrijven.

Waarschijnlijk zijn dit bedrijven die zeer bewust keuzes maken om zaken uit te besteden of in eigen beheer te doen. Dat betaalt zich terug in lage bewerkingskosten. Het verschil bedraagt gemiddeld zo'n drie euro per 100 kilogram meetmelk ten opzichte van eigen mechanisatie of inefficiënt werken.

Conclusie

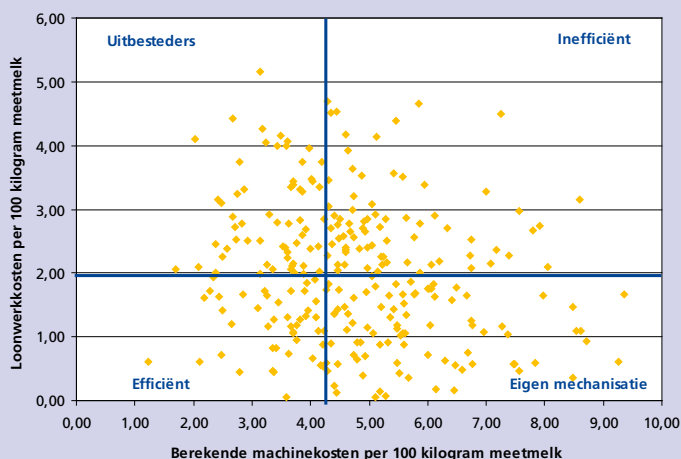
Alfa adviseert bedrijven die hun kostprijs willen verbeteren om de bewerkingskosten serieus onder de loep te nemen. De variatie tussen bedrijven is erg groot. Arbeidsefficiëntie en schaalgrootte zijn daarbij bepalende factoren. Grote intensievere bedrijven worden gedwongen na te denken over arbeidsinzet en mechanisatie.

Dat mondt uit in lagere bewerkingskosten. Het schaafeffect bedraagt gemiddeld 0,62 euro per 100 kilogram meetmelk bij een uitbreiding met 100.000 kilogram melk. Daarbij moet de kanttekening worden geplaatst dat hierbij vooral de eigen ingezette arbeid beter wordt benut, maar dat de betaalde kosten in de regel stijgen. De regio waarin het bedrijf ligt, de grondsoort en het percentage huiskavel hebben minder invloed.

Ondernemerskeuzes maken óf breken het resultaat. Consequent zijn en blijven in de werkzaamheden die u zelf doet dan wel uitbesteedt levert u rust en resultaat. 📌

Door: Sake Kooistra en Karel R Emmelink

Figuur 2: loonwerk en machinekosten per 100 kilogram meetmelk

Zelf doen of uitbesteden

De kosten voor loonwerk en eigen mechanisatie zijn uitgezet in figuur 2. Uit de grafiek zijn vier groepen bedrijven te herleiden. Eigen mechanisatie, uitbesteders, efficiënte bedrijven met zowel laag loonwerk als lage machinekosten en inefficiënte bedrijven die zowel hoge loonwerkkosten als hoge machinekosten hebben.

Inspelen op de nieuwe fiscale regelgeving

Werken aan winst in de melkveehouderij

Sinds 1 januari 2007 geldt 'Werken aan Winst'. Dit pakket fiscale maatregelen 'werkt' ook voor de melkveehouderij. In dit artikel staan twee maatregelen centraal die een grote invloed hebben op uw fiscale positie voor de inkomstenbelasting: de afschrijvingsbeperking gebouwen en de MKB-winstvrijstelling.

Een voor veel ondernemers nadelige fiscale maatregel is de afschrijvingsbeperking op gebouwen. Tot 2007 kon u fiscaal op een gebouw afschrijven tot de restwaarde was bereikt. De restwaarde was een klein percentage van de aanschafwaarde. Met ingang van het boekjaar 2007 (of 2007/2008 als u een gebroken boekjaar heeft) stopt de fiscale afschrijving veel eerder, namelijk als de bodemwaarde van het gebouw is bereikt. De bodemwaarde is bedoeld als benadering van de verkoopprijs van een gebouw, en is gekoppeld aan de WOZ-waarde. Bij 'eigen gebruik' is de bodemwaarde gelijk aan 50 procent van de WOZ-waarde. De bodemwaarde is vaak (veel) hoger dan de restwaarde. Ligt in 2007 de boekwaarde van uw gebouwen al onder de bodemwaarde, dan kunt u met ingang van 2007 niet meer afschrijven. Gevolg van de afschrijvingsbeperking is dat uw fiscale winst stijgt, en de belastingdruk op uw inkomen toeneemt.

Meer dan de opstal

Een gebouw bestaat voor de afschrijvingsbeperking uit meer dan de opstal zelf. De ondergrond en alles wat bij het gebouw hoort, zoals bijvoorbeeld

Voorbeeld 1: bestaande ligboxenstal

	Boekwaarde	Bodemwaarde (50% van WOZ)
Opstal	50.000	20.000
Grond	<u>2.000</u>	<u>40.000</u>
	52.000	60.000

het erf dat uitsluitend dienstbaar is aan de ligboxenstal, worden meegerekend. Dit samenvoegen van grond en opstal werkt door naar de bodemwaarde. In de praktijk is de boekwaarde van de ondergrond vaak laag. De boekwaarde is een 'historische' waarde. De WOZ-waarde is echter een actuele waarde. Een sterk gestegen prijs van de ondergrond van een ligboxenstal werkt door in een hoge bodemwaarde van het gebouw met grond. Hier zit een belangrijke oorzaak van de fiscale pijn. Door de hogere waarde van de grond wordt namelijk de afschrijving op de opstal beperkt. In voorbeeld 1 is dit nader uitgewerkt.

In dit voorbeeld (van een wat oudere ligboxenstal) kan er door de gestegen grondprijs niet meer op de stal worden afgeschreven. Uit een steekproef bij ondernemers die bij Alfa klant zijn, blijkt dat de invloed van de gestegen grondprijzen regio-afhankelijk is. De gestegen grondprijzen hebben in het westen, midden en noorden van het land een grotere invloed dan in het oosten.

Bijbouwen of aanbouwen?

De afschrijvingsbeperking wordt per gebouw berekend. Het gevolg is dat u op de ene (nieuwere) stal nog wel kunt afschrijven, terwijl voor de andere (oudere) stal afschrijven niet meer mogelijk is.

Maatregelen voor een optimale fiscale afschrijving op gebouwen

Zo min mogelijk grond bij de stal

Zoals hiervoor beschreven veroorzaakt de grondtoerekening een deel van de afschrijvingsproblemen. U heeft er daarom belang bij om niet meer grond aan het gebouw toe te rekenen dan nodig is. Alleen de grond die uitsluitend wordt gebruikt door en voor de ligboxenstal moet worden toegerekend. Een strikte toerekening van vierkante meters levert meer afschrijvingsruimte op.

'Werktuigen' uit de stal halen

Een belangrijk deel van de investeringen in een ligboxenstal gaat op aan stalinrichting en installaties. Loopt u met uw fiscale afschrijving vast op de bodemwaarde, dan is het de moeite waard om te bekijken of er in het verleden geen installaties zijn meegeboekt. Het in de boekhouding afsplitsen van de installaties en apart afschrijven beperkt de fiscale schade. Op installaties mag namelijk wél worden afgeschreven zonder de bodemwaarde. Dat geldt alleen voor installaties die zonder ernstige beschadiging uit de stal kunnen worden gehaald en nodig zijn voor het productieproces (zijnde de melkproductie). De melkinstallatie, en alles wat daarbij hoort, is en blijft dus apart afschrijfbaar. Dat geldt zowel voor de melkrobot als de melkleidingen. Ook de stalinrichting (demontabele ligboxen) is naar verwachting nog steeds gewoon afschrijfbaar.

Onderhoudskosten geen investeringen

Onderhoudskosten hoeven niet bij de boekwaarde van de ligboxenstal te worden geteld. De kosten komen in een keer ten laste van de winst. Veel meer dan voorheen is het dus belangrijk de onderhoudskosten apart te specificeren.

Nieuwbouw stal plannen

Een goede afweging bij de planning van de nieuwbouw levert fiscale afschrijvingsruimte op. Zo ontstaat bijvoorbeeld meer afschrijvingsruimte als er een nieuw gebouw ontstaat. Een stalverlenging leidt vrijwel nooit tot een nieuw gebouw, maar tot een uitbreiding van de bestaande stal. Wordt de nieuwe stal geschakeld aan de bestaande stal, dan kan er sprake zijn van een nieuw gebouw. Naar verwachting is er in dat geval wél sprake van twee gebouwen als er twee gedeelten zijn:

- die er van de buitenkant als afzonderlijke gebouwen uitzien;
- die als twee zelfstandige gedeelten kunnen worden geëxploiteerd;
- als een (eventuele) verbinding tussen de oude en de nieuwe stal eenvoudig kan worden dichtgemaakt.

Wordt er een nieuwe stal gebouwd die met enige tussenruimte naast de bestaande stal staat, dan is er vrijwel per definitie sprake van een nieuw gebouw.

Wie breidt de stal uit?

Veel melkveehouderijen worden gevoerd binnen een samenwerkingsverband van vader en zoon (maatschap of vennootschap). Komt u toch uit op een verlenging van een bestaande stal, dan is het bij een samenwerking mogelijk dat niet de maatschap maar de zoon in de staluitbreiding investeert. Op die manier kunt u de fiscale afschrijfbaarheid van de verbouwingskosten maximaliseren. Dat werkt alleen als de ondergrond van de (oude en nieuwe) stal niet in de maatschap is ingebracht en dus volledig eigendom is van de vader. De zoon krijgt voor de staluitbreiding alleen te maken met de WOZ-waarde van de opstal en heeft dan voor de afschrijvingen geen last van de lage boekwaarde van de ondergrond. Het is belangrijk om bij een dergelijke afweging goed te laten kijken naar de gevolgen voor de BTW en de financiering bij de bank.

Beoordeel uw WOZ-beschikking

De WOZ-waarde bepaalt de bodemwaarde, en daarmee de afschrijvingsruimte. Zit de boekwaarde van uw gebouwen vlak onder de 50 procent van de WOZ-waarde, dan is er reden uw WOZ-beschikking extra kritisch te bekijken.

U kunt daar het volgende aan doen:

- vraag altijd een taxatieverslag op. Bekijk kritisch alle onderdelen van de WOZ-taxatie;
- let er op dat de WOZ-taxatie geen zaken bevat die zijn vrijgesteld. Het is belangrijk dat verwijderbare installaties die worden gebruikt voor de melkproductie, niet in de waarde mogen worden meegenomen.

Klopt de WOZ-beschikking niet, maak dan op tijd bezwaar. De WOZ-ronde van 2008 is inmiddels geweest, voor 2009 krijgt u een nieuwe kans.

VAMIL-gebouwen onbeperkt afschrijfbaar

Een belangrijke uitzondering voor de land- en tuinbouw is de Willekeurige afschrijving Milieu-investeringen, kortweg 'VAMIL'. De afschrijvingsbeperking geldt niet voor duurzame stallen die vallen onder de VAMIL. Op deze gebouwen mag dus ook na 1 januari 2007 nog willekeurig worden afgeschreven. De Europese Commissie moet deze maatregel nog wel goedkeuren. Heeft u bouw- of uitbreidingsplannen voor uw stal dan is het voorkomen van de afschrijvingsbeperking een extra reden om (indien mogelijk) te kiezen voor milieuinvesteringen.

Dit heeft gevolgen bij nieuwbouw. Voor de afschrijvingsbeperking maakt het namelijk uit of er een nieuw gebouw ontstaat of dat een bestaand gebouw wordt uitgebreid. Om dit te verduidelijken zijn voorbeeld 2 en 3 uitgewerkt met een stalinvestering van 300.000 euro. De 'afschrijvingsruimte' is het bedrag dat in totaal op de stal kan worden afgeschreven, totdat de bodemwaarde is bereikt.

Fiscale winst, wat nu?

Veel melkveehouders hebben het aangekochte melkquotum inmiddels afgeschreven. Tel daarbij de afschrijvingsbeperking en er ontstaat een fiscale winst. Fiscale winst betekent, zonder nadere maatregelen, dat u inkomstenbelasting moet betalen. U kunt zich daarop voorbereiden met diverse maatregelen, waarvan we een paar belangrijke noemen.

- aangaan van een samenwerkingsverband. Door de winst te verdelen over meerdere vennoten (echtgenote, zoon) wordt deze lager belast, zeker als ze aan het uren criterium voldoen.
- lijfrente- of banksparen voor uw oude dag. De betaalde premies leveren onder voorwaarden een fiscale aftrekpost op.
- benutten van milieu-investeringsaftrek en energie-investeringsaftrek. Heeft u investeringsplannen? Houd dan bij de investeringsselectie rekening met de mogelijkheden die de milieulijst biedt.

'Zonder maatregelen betaalt u inkomstenbelasting'

Tenslotte is er nog een positief punt van Werken aan Winst. De fiscale winst wordt sinds 1 januari 2007 lager belast door de MKB-winstvrijstelling. Deze MKB-winstvrijstelling, globaal tien procent van de winst, geldt ook voor de stakingswinst. Effectief kunt u hiermee een tariefsverlaging bereiken tot maximaal vijf procent van de winst. Zorg wel dat u aan de voorwaarden voldoet. Net als voor de zelfstandigenaftrek moet u ondernemer zijn en voldoen aan het uren criterium.

Concreet:

- u werkt als ondernemer op jaarbasis tenminste 1225 uren in het bedrijf en;
- u besteedt meer dan 50 procent van de voor werkzaamheden beschikbare tijd in uw onderneming (50 procent-criterium). Let op: bent u een startende ondernemer (de eerste vijf jaren van uw ondernemerschap), dan geldt het 50 procent-criterium niet.

Voorbeeld 2: uitbreiding ligboxenstal

	Boekwaarde bestaande stal	Boekwaarde bestaand en nieuw na verlenging	Bodemwaarde bestaand en nieuw samen (50% van WOZ)	Afschrijvings- ruimte
Opstal	20.000	320.000	165.000	
Grond	2.000	4.000	80.000	
	<u>22.000</u>	<u>324.000</u>	<u>245.000</u>	79.000

Zelfstandigenaftrek en de MKB-winstvrijstelling zijn meer dan de moeite waard. Beoordeel daarom kritisch de uren die u maakt en zorg dat u boven de grens van 1225 uur blijft. Houd de uren bij als u rond de grens zit. Bent u geen starter, wees er dan vanwege het 50 procent-criterium voorzichtig mee om veel uren in loondienst buiten het bedrijf te werken.

Conclusie

Werken aan winst beperkt de afschrijving op gebouwen. In combinatie met een volledig afgeschreven melkquotum stijgen de fiscale winsten in de melkveehouderij. Door in te spelen op de uitzonderingen in de afschrijvingsbeperking gebouwen kunt u de fiscale schade beperken. Daarnaast zijn er nog andere mogelijkheden om uw fiscale inkomen te beperken. De MKB-winstvrijstelling biedt (indirect) een tariefsverlaging voor ondernemers die voldoende uren maken. ☺

Door: Arne de Beer

Voorbeeld 3: nieuwbouw ligboxenstal

	Boekwaarde bestaande stal	Bodemwaarde bestaande stal (50% van WOZ)	Afschrijvings- ruimte bestaande stal
Bestaande stal	20.000	15.000	
Grond	2.000	40.000	
	<u>22.000</u>	<u>55.000</u>	0
	Boekwaarde nieuwe stal	Bodemwaarde nieuwe stal (50% van WOZ)	Afschrijvings- ruimte nieuwe stal
Nieuwe stal	300.000	150.000	
Grond	2.000	40.000	
	<u>302.000</u>	<u>190.000</u>	112.000

Rondgang bij de familie Endendijk

Grondloos boeren, hoe doe je dat?

Een bedrijfsvoering die niet alledaags is, zo kun je het bedrijf van de familie Endendijk uit Ermelo typeren. De familie melkt namelijk een Fries Hollandse veestapel op haar bedrijf. Grond en landwerk zul je er niet aantreffen. Buiten de bijzondere veestapel boert de familie namelijk al jaren praktisch zonder grond. Hoe ze dat doet, wat de filosofie daarachter is en wat het oplevert vertellen vader en zoon tijdens een rondgang over het bedrijf.

Vier koeien in kippenschuur

De wens om boer te worden had Dirk Endendijk (63) al vroeg. Na een aantal jaren als klauwbekapper actief te zijn geweest, startte hij in 1967 met vier koeien in een omgebouwde kippenschuur. "Het werd even stil bij ons in huis, toen ik vertelde dat ik boer wilde worden", aldus Endendijk. "Ik heb toch doorgezet. Wanneer de zaken goed gingen, kocht ik er weer een paar koeien bij." In die tijd kocht Endendijk veel fokmateriaal van FH fokker Klaas Meekma uit Ferwert waar Endendijk tijdens een stage het FH-virus opliep. Zo groeide het bedrijf gestaag.

In 1973 werd het bedrijf zo groot dat werd besloten tot de bouw van een nieuwe stal. Tegen alle adviezen van de landbouwvoorlichting in, bouwde Endendijk een ruim opgezette grupstal in plaats van de in opkomst zijnde ligboxenstal. Endendijk: "Ik wilde een stal bouwen die bij me paste en waarbij de koeien op stro stonden. Die stal heb ik uit eigen zak betaald, want de bank wilde niet financieren. Daardoor werd

ik gedwongen goed op de centen te letten." Dat besef werkte later ook door in de bedrijfsvoering, die bewust sober werd houden en gericht werd op de koe. Grond heeft Endendijk nooit geïnteresseerd. "Grond is emotie. Rationeel bekeken is grond in Nederland gewoon te duur om alleen voer voor koeien op te verbouwen. Voer kopen is voor ons goedkoper."

'Geen interesse in grond'

In 1983, het ijkjaar voor de melkquotering, had Endendijk veel vee op stal staan. "Dat was een geluk, waardoor we een mooie start met de melkquotering maakten." Sinds die tijd is er geen quotum meer bijgekocht. "Achteraf gezien had ik misschien wel wat aan

het quotum kunnen verdienen. Aan de andere kant, ik had er ook geen kosten van." In de jaren die volgden, richtte Endendijk zich met name op het fokken met het FH-ras waarbij hij de productie niet uit het oog verloor. Het quotum van 525.000 kilogram werd de afgelopen jaren volgemolken met zo'n 63 koeien, een gemiddelde productie van 8.500 kilogram per koe.

Melken en fokken

In 2002 stapte zoon Harmen, na een studie aan de Wageningen Universiteit, in het bedrijf. "Ik houd mij vooral bezig met het fokbeleid. In Wageningen deed ik veel theoretische kennis op, dat combineer ik nu met de praktijk."

Gevraagd naar het fokbeleid van de grote KI-organisaties zijn vader en zoon stellig: "In het verleden zijn er grote fouten gemaakt in de Nederlandse fokkerij. Doordat men

teveel focuste op inset en productie, werd met de piekers verder gefokt. Dat zijn naar onze mening koeien die het juist niet lang volhouden en dat heeft de boeren veel geld gekost.”

Dat een FH-veestapel minder productief is verwijzen beide heren naar het rijk der fabelen. “Onze FH-vee-stapel bewijst dat je ook met een ander fokbeleid een goede productie kunt realiseren. Met een productie van 8.500 kilogram melk met 4,30 procent vet en 3,70 procent eiwit zijn we niet ontevreden”, aldus Endendijk sr.

Genen

De rondgang gaat verder en voert naar de genen van het bedrijf. Trots toont Endendijk jr. enkele imposante stieren, waarbij hij terloops het fokbeleid toelicht: “Alle koeien worden gedekt door uitsluitend eigengefokte stieren. Jaarlijks houden we daar vijf stierkalveren uit de betere koeien van aan. Die stieren dekken vervolgens de gehele stal waarna er sperma van wordt inge-

vroren. De stieren worden daarna afgevoerd.” Zelfverzekerd klimt de jonge veehouder bij een van de stieren in het hok en vervolgt zijn verhaal: “Alle vrouwelijke kalveren houden we aan en selecteren we pas als vaars. Zo houd je de betere dieren over die we dan weer laten dekken door eigengefokte stieren. Op deze wijze creëren we een eigen ras binnen de FH-fokkerij. Die unieke eigen foklijn wil ik de komende jaren gaan vermarkten. De basis in het bedrijf richt zich nu nog grotendeels op melkproductie.”

Koeien gelukkig

In de weliswaar oude, maar nog steeds functionele stal staan de 70 melkkoeien aangebonden in een dik pak stro. De standen zijn met 1,40 meter breedte opvallend ruim. Op de opmerking of beweiding niet veel beter is voor de koe is Endendijk jr. resoluut. “Dit stalsysteem biedt veel comfort. De koeien staan weliswaar vast, maar beweiding is ook lang niet altijd een

pretje. Het gras is geen dag hetzelfde en het weer ook niet. Een koe is een echt gewoontedier en houdt niet van veranderingen.” Op de vraag wat de voordelen zijn van dit stalsysteem hoeven vader en zoon niet lang na te denken. “Klauwproblemen kennen we niet. Bovendien is er geen groepsstress, zoals vaak in een ligbox wel het geval is.” Endendijk sr.: “Bij het vreten hebben ze geen last van verdringing, zoals bij een voerhek. Het klimaat is goed te regelen, want boven iedere stand is bovendien een ventilator aangebracht. Die gaat bij een temperatuur boven de achttien graden draaien. Mooier kan een koe het toch niet krijgen?”

‘Unieke foklijn benutten’

Arbeid in overvloed

De koeien worden driemaal daags gemolken. “Dat doen we al 30 jaar en het bevalt ons prima. We voeren een lage-kosten strategie en kiezen er bewust voor om extra arbeid beschikbaar te hebben. In plaats van mechanisatie kiezen wij voor een medewerker. Dat geeft ons de ruimte voor een breed sociaal leven”, aldus Endendijk jr. “Ik kies er bewust voor om ook een leven naast het bedrijf te hebben. Zo schrijf ik regelmatig voor vakbladen en ben ik veel op pad met mijn fokkerij. Omdat we geen grond hebben, vind je op ons bedrijf amper machines. Een bobcat en een verreiker zijn de enige machines die we nodig hebben.” De koeien krijgen gemengd voer. Het voer wordt vanuit een stationaire menger, die ook al 20 jaar oud is, met een elektrische voerkar voor de koeien gebracht. Het melken vergt de meeste tijd. Harmen: “Omdat we met drie man zijn is dat prima te doen. Omdat alle voer wordt aangekocht en alle mest wordt afgevoerd, hebben we verder geen omkij-

Begroting

Hieronder ziet u een begroting van een fictief grondloos bedrijf met ruim 70 koeien die 9.400 kilogram meetmelk geven. Al het jongvee wordt verkocht en er worden kalvvarzen aangekocht. De mest wordt afgezet voor tien euro. Prijsniveaus liggen op het niveau van 2007.

Opbrengsten	Euro per 100 kilogram meetmelk
Melk	35,32
Omzet en aanwas	-1,32
Overige	0,29
Variabele kosten	
Krachtvoer	5,75
Krachtvoervangers	1,80
Aankoop ruwvoer	7,29
Overige	0,28
Kosten melkvee	2,52
Saldo melkvee	16,65
Overige opbrengsten (verlease, toeslagrechten e.d.)	5,54
Niet-toegerekende kosten	
Betaalde bewerkingskosten (arbeid, machines en werktuigen)	1,23
Onderhoud, verzekeringen en eigendomslasten grond, gebouwen en installaties	1,37
Nutsvoorzieningen	1,33
Mestafzet	3,10
Algemeen	1,59
Beschikbaar voor HARR	13,57

* Cijfers in dit overzicht zijn fictief en gebaseerd op een aantal aannames

ken naar landwerk. Ons bedrijf is eigenlijk heel simpel van opzet."

Toekomst

Vader en zoon hebben een duidelijke mening over hoe hun bedrijf zich de komende jaren moet ontwikkelen. Endendijk jr.: "Over tien jaar wil ik een substantieel deel van de inkomsten uit de fokkerij halen. De zuiverheid van deze veestapel is nu dusdanig goed dat er steeds meer belangstelling voor komt, ook uit het buitenland. Een goed netwerk opbouwen vergt echter veel tijd. Daar ben ik dan ook volop mee bezig". Zijn vader vult aan: "Ik zie voor ons minder toekomst in grootschaligheid. Het gezinsbedrijf biedt kracht en flexibiliteit. Wanneer we het met 70 koeien kunnen, waarom zouden we dan moeten groeien? Een goed inkomen gecombineerd met een afwisselend leven staat bij ons voorop!" 🍌

Door: Henk Overbeek en Sake Kooistra

Deel 3 Overzichten

Overzicht 1: Ontwikkeling van de bedrijfsstructuur

	Gemiddeld bedrijf			25% Grootste bedrijven		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007
Grondgebruik melkveehouderij (hectare)						
Grasland	34,77	36,56	36,98	49,65	53,46	56,54
Maïspan	6,46	6,37	7,22	11,22	11,25	10,26
Overig	0,12	0,04	0,03	0,16	0,05	0,07
Totaal	41,35	42,97	44,23	61,03	64,77	66,87
Melkquotum (kilogram)						
Eigendom	568.106	593.844	626.126	899.667	942.894	1.022.077
Lease	8.909	6.542	6.438	10.708	9.898	15.755
Verlease	-8.232	-6.935	-9.131	-10.365	-7.597	-4.196
Gebruiksquotum	568.783	593.452	623.433	900.011	945.195	1.033.637
Referentie vet % gebruiksquotum	4,23	4,23	4,23	4,24	4,23	4,22
Omvang veestapel						
Melk- en kalfkoeien	70,42	72,42	74,43	108,09	111,59	119,85
Jongvee > 2 jaar	2,40	2,56	2,15	3,06	3,19	3,64
Jongvee 1-2 jaar	21,84	21,13	21,29	33,59	33,25	35,39
Jongvee < 1 jaar	21,88	22,43	23,94	34,92	36,19	39,58
Fokstieren	1,77	1,18	0,97	2,07	1,44	1,23
Arbeidsbezetting (VAK)						
Ondernemer	1,4	1,4	1,4	1,6	1,7	1,6
Gezin	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Vreemd	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1
Totaal	1,5	1,5	1,5	1,8	1,9	1,9

Overzicht 2: Ontwikkeling van de technische resultaten

	Gemiddeld bedrijf			25% Grootste bedrijven		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007
Productiegegevens						
Totale melkproductie (kg)	548.897	578.803	608.105	877.894	926.120	1.010.664
% Vet	4,39	4,38	4,36	4,35	4,36	4,35
% Eiwit	3,49	3,48	3,49	3,48	3,46	3,49
Totale meetmelkproductie (kg)	578.353	609.243	639.241	921.426	972.795	1.062.095
Meetmelk per koe	8.180	8.369	8.691	8.652	8.816	9.374
% Geboorten	100,1	99,2	101,1	101,6	101,7	106,6
% Kalversterfte	10,6	10,7	10,9	10,6	11,5	11,9
% Gestorven andere runderen	1,9	2,0	2,6	1,8	2,1	2,5
% Verkoop melkkoeien	26,5	25,4	23,6	25,8	25,2	23,7
Jongvee per 10 melkkoeien	6,6	6,4	6,4	6,6	6,5	6,5
Prijzen vee en voer						
Verkoop						
Melkvee	473	508	511	467	505	465
Vrouwelijk jongvee > 2 jaar	670	694	755	702	717	733
Vrouwelijk jongvee 1-2 jaar	607	602	688	572	554	426
Jongvee < 1 jaar	191	196	155	190	199	145
Fokstieren > 1 jaar	813	944	955	808	963	865
Aankoop						
Melkvee en jongvee > 1 jaar	893	981	1.126	830	1.007	1.173
KVEM krachtvoer / 100 kg meetmelk	24,01	24,65	23,80	22,41	23,14	22,35
KVEM krachtvoervangers / 100 kg meetmelk	2,93	2,99	2,53	4,51	4,31	3,77
KVEM aankoop ruwvoer / 100 kg meetmelk	3,06	3,29	3,00	3,11	3,39	4,07
Melk in euro / 100 kg geleverde melk	32,04	31,13	37,16	32,24	31,38	37,54
Melk in euro / 100 kg meetmelk	30,35	29,53	35,33	30,70	29,85	35,71
Krachtvoer in euro / 100 KVEM	17,88	18,78	23,00	17,90	18,92	23,39
Krachtvoervangers in euro / 100 KVEM	16,69	14,33	18,21	13,12	14,52	17,49
Aangekocht ruwvoer in euro / 100 KVEM	14,30	15,15	20,31	14,46	15,26	19,54
Per VAK						
NGE	64	65	69	82,1	82,8	93,3
Melkkoeien	47	48	51	61,0	61,6	68,9
Meetmelk (kg)	385.592	401.269	434.786	523.916	538.383	610.609
Per hectare						
Melkkoeien	1,7	1,7	1,7	1,8	1,8	1,9
Meetmelk (kg)	14.274	14.391	14.732	15.948	15.835	16.585
KVEM benutting per hectare						
Behoefte						
Melkkoeien	10.405	10.407	10.577	11.398	11.242	11.734
Jongvee en fokstier	2.292	2.151	2.080	2.369	2.196	2.321
Overig vee	32	37	30	17	15	3
Totaal	(a) 12.729	12.595	12.687	13.784	13.453	14.058
Verbruik						
Krachtvoer	3.402	3.509	3.493	3.554	3.621	3.678
Krachtvoervangers	443	450	383	754	696	623
Ruwvoer	577	564	511	606	629	762
Totaal	(b) 4.422	4.522	4.386	4.914	4.946	5.064
Netto productie	(a - b) 8.307	8.074	8.301	8.870	8.507	8.994

Overzicht 3a: Ontwikkeling van het resultaat, gemiddeld bedrijf

	2005	Absoluut		Per 100 kilogram meetmelk		
		2006	2007	2005	2006	2007
Saldi						
Saldo melkvee	142.313	140.812	173.897	24,57	23,08	27,11
Saldo overige takken	2.215	1.804	1.184	0,38	0,30	0,19
Verlease melkquotum	1.854	2.392	2.118	0,36	0,41	0,40
Werk voor derden	1.846	2.504	2.080	0,40	0,49	0,34
Melkpremie/toeslagrechten	12.584	20.821	21.619	2,19	3,45	3,32
Overige bedrijfsopbrengsten	7.366	7.472	8.029	1,32	1,27	1,40
Bedrijfssaldo	(a) 167.394	175.435	208.620	29,22	29,00	32,75
Niet toegerekende kosten						
Betaalde arbeid	3.053	3.237	2.493	0,42	0,43	0,32
Loonwerk	13.370	13.410	16.463	2,37	2,20	2,58
Onderhoud en verzekeringen						
Machines en werktuigen	17.211	18.020	19.381	3,09	3,05	3,08
Grond, gebouwen en installaties	3.474	3.937	5.142	0,62	0,64	0,77
Nutsvoorzieningen	7.317	8.365	8.801	1,37	1,47	1,44
Eigendomslasten	3.095	3.125	3.369	0,56	0,53	0,53
Mestafzetkosten	206	599	1.021	0,06	0,10	0,17
Algemene kosten	8.957	8.968	9.740	1,70	1,62	1,66
Correctie BTW	176	-66	436	0,02	-0,01	0,06
Totaal	(b) 56.822	59.594	66.846	10,19	10,05	10,61
Beschikbaar voor HARR	(a - b) (c) 110.572	115.841	141.775	19,03	18,95	22,14
(huur, afschrijving, rente en resultaat)						
Huur, afschrijving en rente (HAR)						
Pacht	7.478	7.848	7.041	1,34	1,32	1,17
Lease melkquotum	2.333	2.833	1.946	0,44	0,47	0,32
Afschrijving melkquotum	28.874	29.606	26.140	4,65	4,58	4,15
Afschrijving grond, gebouwen en installatie	12.707	12.653	9.146	2,21	2,06	1,45
Afschrijving machines en werktuigen	11.796	12.058	12.186	2,05	2,00	1,92
Overige afschrijvingen	52	85	63	0,01	0,02	0,02
Betaalde rente	20.484	22.894	30.093	3,41	3,60	4,58
Totaal	(d) 83.724	87.978	86.615	14,10	14,04	13,61
Resultaat						
gewone bedrijfsvoering	(c - d) 26.848	27.863	55.160	4,93	4,91	8,53
Saldo incidentele baten & lasten	13.488	6.923	6.392	3,03	1,13	1,31
Resultaat	40.336	34.785	61.552	7,95	6,04	9,84
Bewerkingskosten						
Betaalde arbeid, loonwerk, onderhoud machines en werktuigen	16.844	17.346	21.605	5,88	5,68	5,98
Rente machines en werktuigen (berekend)	2.816	2.938	2.996	0,49	0,49	0,49
Afschrijvingen machines en werktuigen (berekend)	8.331	8.690	8.862	1,45	1,45	1,41
Bewerkingskosten (excl. berekend loon)	27.991	28.974	33.463	7,82	7,62	7,88
Berekend loon ondernemer(s)	81.508	82.225	79.950	16,35	15,56	13,92
Berekend loon gezinsleden	1.938	2.200	3.300	0,33	0,36	0,51
Totaal bewerkingskosten	111.437	113.399	116.713	24,50	23,54	22,31
Bewerkingskosten per hectare	2.695	2.639	2.639			

Overzicht 3b: Ontwikkeling van het resultaat, 25% grootste bedrijven

	2005	Absoluut			Per 100 kilogram meetmelk		
		2006	2007	2005	2006	2007	
Saldi							
Saldo melkvee	229.095	226.774	286.483	24,87	23,29	27,03	
Saldo overige takken	60	14	11	0,01	0,00	0,00	
Verlease melkquotum	2.648	3.056	1.706	0,29	0,30	0,16	
Werk voor derden	1.031	2.487	2.385	0,12	0,29	0,24	
Melkpremie/toeslagrechten	19.944	32.583	36.836	2,17	3,36	3,49	
Overige bedrijfsopbrengsten	10.954	11.622	10.268	1,19	1,23	0,98	
Bedrijfssaldo	(a) 263.732	276.537	337.688	28,64	28,46	31,89	
Niet toegerekende kosten							
Betaalde arbeid	7.574	8.080	6.968	0,75	0,76	0,63	
Loonwerk	20.566	22.159	26.601	2,27	2,29	2,51	
Onderhoud en verzekeringen							
Machines en werktuigen	25.378	27.411	29.875	2,74	2,83	2,82	
Grond, gebouwen en installaties	5.106	6.420	11.699	0,56	0,67	0,98	
Nutsvoorzieningen	9.886	11.542	13.552	1,08	1,20	1,29	
Eigendomslasten	4.565	4.705	5.505	0,50	0,48	0,52	
Mestafzetkosten	108	998	2.350	0,02	0,10	0,23	
Algemene kosten	11913	11519	12965	1,33	1,21	1,25	
Correctie BTW	602	-205	1246	0,06	-0,02	0,11	
Totaal	(b) 85.697	92.629	110.762	9,31	9,52	10,35	
Beschikbaar voor HARR (huur, afschrijving, rente en resultaat)	(a - b) (c) 178.035	183.908	226.926	19,33	18,94	21,55	
Huur, afschrijving en rente (HAR)							
Pacht	10.604	11.574	9.785	1,15	1,20	0,92	
Lease melkquotum	3.133	5.101	4.105	0,36	0,56	0,38	
Afschrijving melkquotum	51.150	50.213	38.014	5,48	5,12	3,60	
Afschrijving grond, gebouwen en installatie	20.244	20.416	14.298	2,18	2,08	1,36	
Afschrijving machines en werktuigen	18.689	18.739	17.753	2,04	1,94	1,72	
Overige afschrijvingen	43	118	-	0,00	0,01	-	
Betaalde rente	35.404	39.531	54.868	3,75	3,98	5,16	
Totaal	(d) 139.268	145.692	138.823	14,96	14,89	13,14	
Resultaat gewone bedrijfsvoering	(c - d) 38.767	38.216	88.103	4,38	4,05	8,41	
Saldo incidentele baten & lasten	6.347	11.790	1.706	0,87	1,13	0,19	
Resultaat	45.115	50.006	89.809	5,25	5,17	8,59	
Bewerkingskosten							
Betaalde arbeid, loonwerk, onderhoud machines en werktuigen	53.518	57.651	63.445	5,77	5,88	5,97	
Rente machines en werktuigen (berekend)	4.380	4.370	4.370	0,48	0,45	0,38	
Afschrijvingen machines en werktuigen (berekend)	12.956	12.927	12.927	1,42	1,34	1,11	
Bewerkingskosten (excl. berekend loon)	70.853	74.948	80.743	7,66	7,67	7,46	
Berekend loon ondernemer(s)	91.901	95.091	95.091	10,32	10,15	8,98	
Berekend loon gezinsleden	3.003	2.725	2.725	0,33	0,27	0,37	
Totaal bewerkingskosten	165.757	172.764	178.558	18,31	18,09	16,80	
Bewerkingskosten per hectare	2.716	2.668	2.670				

Overzicht 4a: Ontwikkeling van het saldo, gemiddeld bedrijf

	2005	Absoluut		Per 100 kilogram meetmelk		
		2006	2007	2005	2006	2007
Opbrengsten						
Melkopbrengsten	176.868	180.782	226.915	30,47	29,56	35,36
Superheffing	-737	-178	-408	-0,13	-0,03	-0,07
Kwaliteitsregeling	53	-33	266	0,01	-0,01	0,04
Omzet aanwas	18.043	17.952	16.828	3,22	3,04	2,67
Overige opbrengsten	2.210	1.955	1.387	0,39	0,33	0,20
Totaal	(a) 196.437	200.479	244.987	33,96	32,89	38,20
Voerkosten						
Krachtvoer	24.443	27.656	34.531	4,29	4,61	5,43
Krachtvoervangers	2.496	2.837	3.209	0,39	0,42	0,46
Aankoop ruwvoer	2.112	2.321	2.516	0,35	0,37	0,39
Melkproducten	741	877	1.168	0,12	0,13	0,17
Overige voerkosten	1.283	1.572	1.702	0,21	0,24	0,26
Totaal	(b) 31.075	35.262	43.125	5,35	5,77	6,71
Opbrengsten - voerkosten	(a - b) 165.362	165.216	201.863	28,61	27,12	31,49
Kosten melkvee						
Gezondheidszorg	3.584	4.045	4.730	0,65	0,69	0,77
Medicijnen	2.473	2.731	2.824	0,43	0,45	0,43
Veeverbetering	4.794	4.901	5.499	0,85	0,82	0,86
Strooisel	1.912	2.156	2.861	0,32	0,34	0,43
Overige kosten melkvee	1.055	1.091	1.370	0,18	0,18	0,22
Totaal	(c) 13.818	14.924	17.283	2,43	2,48	2,71
Kosten grasland en voedergewassen						
Meststoffen	5.995	6.065	6.767	1,05	1,02	1,08
Zaaizaad	1.634	1.620	1.722	0,28	0,26	0,28
Gewasbescherming	1.140	1.213	1.283	0,20	0,20	0,20
Overige kosten grasland en voedergewassen	463	655	659	0,08	0,11	0,10
Totaal	(d) 9.231	9.553	10.431	1,61	1,59	1,66
Toegerekende kosten	(b + c + d) (e) 54.123	59.739	70.839	9,39	9,84	11,07
Saldo melkvee	(a - e) (f) 142.314	140.740	174.149	24,57	23,06	27,13

Overzicht 4b: Ontwikkeling van het saldo, 25% grootste bedrijven

	Absoluut			Per 100 kilogram meetmelk		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007
Opbrengsten						
Melkopbrengsten	283.976	290.815	379.494	30,81	29,89	35,75
Superheffing	-1.180	-164	-556	-0,12	-0,02	-0,06
Kwaliteitsregeling	100	-129	118	0,01	-0,01	0,01
Omzet aanwas	27.552	27.669	24.297	2,98	2,84	2,32
Overige opbrengsten	3.327	2.676	2.621	0,35	0,26	0,24
Totaal	(a) 313.775	320.867	405.974	34,04	32,96	38,26
Voerkosten						
Krachtvoer	37.124	42.400	54.882	4,00	4,35	5,20
Krachtvoervangers	5.258	5.701	6.921	0,58	0,58	0,65
Aankoop ruwvoer	3.377	3.545	5.880	0,37	0,37	0,55
Melkproducten	1.378	1.600	2.475	0,14	0,16	0,23
Overige voerkosten	2.285	2.797	3.286	0,25	0,28	0,30
Totaal	(b) 49.423	56.043	73.443	5,34	5,75	6,92
Opbrengsten - voerkosten	(a - b) 264.352	264.824	332.531	28,69	27,20	31,34
Kosten melkvee						
Gezondheidszorg	5.025	5.846	7.319	0,55	0,61	0,66
Medicijnen	3.716	4.134	4.364	0,41	0,43	0,42
Veeverbetering	7.024	7.360	9.062	0,77	0,76	0,85
Strooisel	3.181	3.798	5.192	0,34	0,39	0,48
Overige kosten melkvee	1.800	1.960	3.630	0,19	0,20	0,34
Totaal	(c) 20.745	23.097	29.567	2,26	2,38	2,76
Kosten grasland en voedergewassen						
Meststoffen	9.291	9.234	10.920	1,01	0,95	1,02
Zaaizaad	2.751	2.806	2.650	0,29	0,29	0,25
Gewasbescherming	1.850	2.005	1.967	0,20	0,21	0,19
Overige kosten grasland en voedergewassen	620	906	944	0,07	0,01	0,09
Totaal	(d) 14.512	14.950	16.481	1,57	1,53	1,55
Toegerekende kosten	(b + c + d) (e) 84.680	94.089	119.491	9,17	9,67	11,23
Saldo melkvee	(a - e) (f) 229.095	226.778	286.483	24,86	23,29	27,03

Overzicht 5: Ontwikkeling van de continuïteit en financieringspositie

	Gemiddeld bedrijf			25% Grootste bedrijven		
	2005	2006	2007	2005	2006	2007
Resultaat gewone bedrijfsvoering	26.848	27.863	55.160	38.767	38.216	88.103
Afschrijvingen	53.455	54.473	47.614	90.182	89.607	70.064
Kasstroom	(a) 80.303	82.336	102.774	128.949	127.823	158.167
Vervangingsinvesteringen	8.331	8.690	8.862	12.956	12.927	11.577
Saldo buitenvennootschappelijk regulier	3.794	4.587	4.199	8.480	9.287	5.589
Saldo privé regulier	24.471	24.954	26.135	29.803	34.056	41.125
Aflossingen	19.310	19.304	22.071	32.139	33.753	33.186
Totaal	(b) 55.906	57.535	61.267	83.377	90.023	91.477
Liquiditeitsmarge	(a - b) (c) 24.397	24.800	41.507	45.572	37.800	66.690
Rente	20.484	22.894	30.093	35.404	39.531	54.868
Aflossingen	19.310	19.304	22.071	32.139	33.753	33.186
Buitenvennootschappelijke aflossingen	4.671	5.267	4.239	9.146	9.214	6.561
Totale financieringslasten	(d) 44.466	47.465	56.402	76.689	82.499	94.615
Betalingscapaciteit	(c + d) (e) 68.863	72.265	97.909	122.261	120.299	125.769
Betalingscapaciteitsratio	(e / d) 1,55	1,52	1,74	1,59	1,46	1,33
Melkopbrengst	(f) 176.184	180.572	226.772	282.896	290.522	379.056
Kritieke melkopbrengst	(f - c) (g) 151.812	155.931	185.092	236.307	251.699	311.725
Marge	(f - g) 24.372	24.641	41.681	46.589	38.823	67.331
Melkopbrengst / 100 kg meetmelk	30,35	29,53	35,33	30,70	29,85	35,71
Kritieke melkopbrengst / 100 kg meetmelk	26,45	25,46	28,94	25,48	25,81	29,24
Marge per 100 kg meetmelk	3,89	4,06	6,39	5,22	4,04	6,46
Financiering						
Gemiddeld vreemd vermogen	503.504	524.706	554.910	911.539	920.148	1.045.694
Gemiddeld vreemd vermogen / kg meetmelk	0,83	0,83	0,89	0,96	0,93	0,85
Rentepercentage	4,4%	4,5%	4,8%	4,2%	4,3%	4,6%
Aflossingstermijn	21,0	21,4	21,1	22,1	21,4	26,3
Investerings						
Melkquota	26.098	23.701	15.168	40.492	36.728	20.710
Grond	13.599	13.546	21.652	24.398	20.798	55.723
Gebouwen en installaties	12.348	18.546	24.545	23.878	30.661	57.599
Machines en werktuigen	14.796	18.736	21.703	22.408	31.891	37.678
Vee	1.594	2.026	3.783	2.869	4.584	8.028

Alfa Accountants en Adviseurs is een adviesorganisatie voor het midden- en kleinbedrijf en de agrarische sector. Alfa is voor haar klanten een partner in het ondernemerschap. Met ruim 30 vestigingen is Alfa thuis in iedere regio. Ruim 800 medewerkers beschikken over deskundigheid, kennis en inzicht om in te spelen op de behoeftes van de ondernemer.

Aan deze uitgave hebben meegewerkt**Auteurs**

drs. Arne de Beer Fb
adebeer@alfa-accountants.nl

ir. Sake Kooistra
srkooistra@alfa-accountants.nl

ing. Kees van Drimmelen MAB
kvandrimmelen@alfa-accountants.nl

dr. ir. Christien Ondersteijn
condersteijn@alfa-accountants.nl

ir. Jeroen van den Hengel
jvdhengel@alfa-accountants.nl

ir. Henk Overbeek ab
hoverbeek@alfa-accountants.nl

ing. Karel Rimmelink ab
kremmelink@alfa-accountants.nl

Met dank aan

Familie Endendijk
Harrie van Leeuwen
Gerard Giesen
Henk Hogeveen
Adriaan Wisse
Jeroen van Deurzen
Rudie Brok
Peter Paul Ekker

Redactie en tekstcorrectie

Matthijs Rigterink

Eindredactie

Sake Kooistra

Opmaak

Alta creatieve marketingcommunicatie, Utrecht

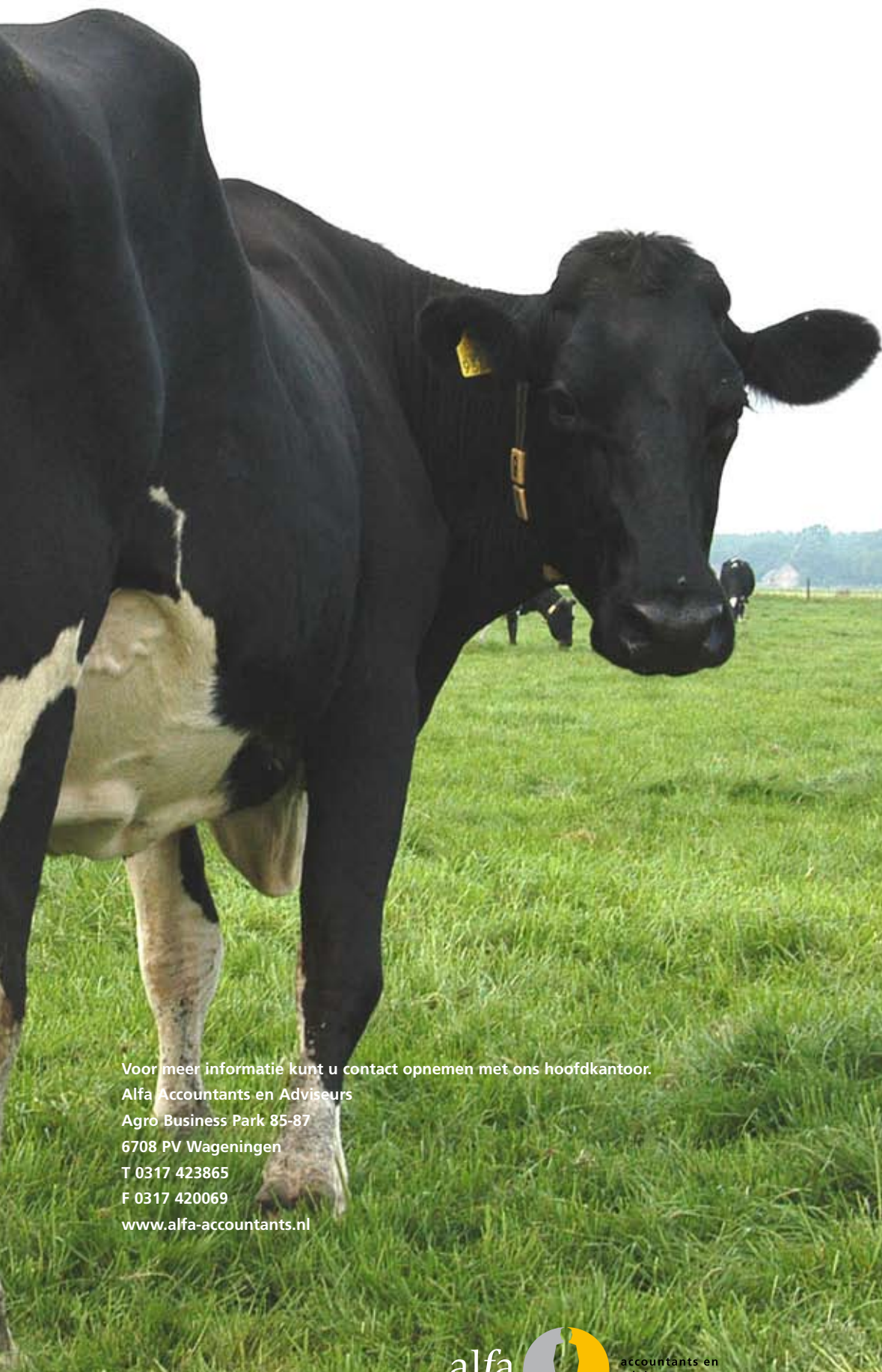
Drukwerk

Drukkerij Oldehove, Naaldwijk

Informatie

alfa-accountants.nl

Hoewel bij het samenstellen van deze uitgave de uiterste zorgvuldigheid is betracht, stelt Alfa Accountants en Adviseurs zich niet aansprakelijk voor eventuele onjuistheden of onvolledigheden. Overnemen en vermenigvuldigen (van gedeelten) van de inhoud van deze uitgave is toegestaan met bronvermelding.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met ons hoofdkantoor.

Alfa Accountants en Adviseurs

Agro Business Park 85-87

6708 PV Wageningen

T 0317 423865

F 0317 420069

www.alfa-accountants.nl

De ondernemende mens *centraal*